

Co-funded by
the European Union

MEDEA

RAZVIJANJE MEDIJSKE PISMENOSTI ZA RAZOTKRIVANJE MANIPULACIJA I LAŽNIH
VESTI VEZANIH ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

ZONTA
CLUB OF
JELGAVA

**NOVOSADSKA
NOVINARSKA
ŠKOLA**

Co-funded by
the European Union

PREGLED

1. Modul 1 - Razumevanje meta-nivoa kritičkog mišljenja
 2. Modul 2 - Tehnike provere činjenica i verifikacija informacija
 3. Modul 3 - Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom
 4. Modul 4 - Kako sprečiti i boriti se protiv nasilja posredovanog tehnologijom
 5. Modul 5 - Razumevanje konstrukcije medija
 6. Modul 6 - Potrošnja medija i njen uticaj na percepciju
-

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or the European Education and Culture Executive Agency (EACEA). Neither the European Union nor EACEA can be held responsible for them.

Authors

© MARCH 2025 – Skill Up srl

This publication was carried out with the financial support of the European Commission under Erasmus + Project “Medea. Developing Media Literacy to debunk gender-related media manipulation and fake news”, n. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Attribution, share in the same condition

CC BY-SA: You are free to Share- copy and redistribute the material in any medium or format and Adapt – remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially. The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms under the following terms:

Attribution – you must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggest the licensor endorses you or your use

ShareAlike- If you remix, transform or build upon the material, you must distribute your contribution under the same license as the original

No additional restrictions – you may not apply legal terms.

Module 1

Razumevanje Meta nivoa kritičkog mišljenja

Skill Up

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

1. UVOD U Meta-nivo kritičkog
mišljenja
 2. HAJDE DA POGLEDAMO VESTI
 3. TRENING MODUL
 4. ZAKLJUČCI
 5. EVALUACIONI UPITNIK
-

MEDEA

Razumevanje meta-nivoa kritičkog mišljenja

Meta-nivo kritičkog mišljenja je ključna veština za razvoj medijske pismenosti. Kritičko mišljenje, prema Paulu i Elderu, zasniva se na osam osnovnih elemenata koji strukturiraju naš način razmišljanja. Ovi elementi su od suštinske važnosti za izgradnju objektivne i svesne sposobnosti procenjivanja, posebno u kontekstu medijske pismenosti.

Pogledajmo ih detaljno:

- Svrha:** Svaki misaoni proces ima svrhu. U kontekstu medijske pismenosti, naša svrha može biti identifikacija i suzbijanje dezinformacija ili razumevanje dinamike pristrasnosti u medijima.
- Ključno pitanje:** Kritičko mišljenje se vrti oko ključnog pitanja koje vodi analizu. Na primer, trener može pitati: "Da li je ova vest pouzdana? Koji dokazi podržavaju ovu tvrdnju?"
- Informacije:** Odnosi se na podatke, dokaze i činjenice koje koristimo da odgovorimo na postavljeno pitanje. U proveru činjenica, informacije mogu dolaziti iz akademskih izvora, priznatih platformi za proveru činjenica i pouzdanih medija.
- Koncepti:** Svaki argument koristi ključne koncepte za strukturiranje mišljenja. Na primer, koncept "kognitivne pristrasnosti" pomaže da razumemo kako percepcija informacija može biti iskrivljena.
- Pretpostavke:** To su neizrečene premise na kojima se zasniva naše razmišljanje. Na primer, ako pretpostavimo da "glavni mediji uvek lažu", naša sposobnost objektivne procene informacija biće narušena.
- Zaključci i interpretacije:** To su zaključci koje donosimo iz dostupnih podataka i informacija. Uobičajena greška je donošenje prenapravljenih zaključaka bez razmatranja alternativa ili provere validnosti izvora.
- Perspektiva:** Svako razmišljanje dolazi iz određene tačke gledišta. Trener mora biti svestan da mediji odražavaju različite perspektive i da analiza mora uzeti u obzir pluralitet mišljenja.
- Implikacije i posledice:** Svako razmišljanje ima posledice. Ako se veruje i širi lažna vest, koje su društvene i političke posledice? Prepoznavanje posledica naših misli pomaže u donošenju informisanih odluka.

Uobičajene kognitivne pristrasnosti i njihov uticaj na percepciju

Kognitivne pristrasnosti su sistematska iskrivljenja u načinu na koji procesuiramo informacije. One predstavljaju mentalne prečice (heuristike) koje nam pomažu da donosimo brze odluke, ali mogu dovesti do grešaka u prosuđivanju. Prema Kanemanu, naš mozak koristi dva sistema razmišljanja: Sistem 1, brz i intuitivan, i Sistem 2, spor i racionalan. Pristrasnosti uglavnom proizilaze iz korišćenja Sistema 1, koji traži mentalne prečice kako bi pojednostavio obradu informacija, što ponekad dovodi do predvidljivih grešaka.

Jedna od najčešćih pristrasnosti je pristrasnost potvrđivanja, koja vodi ljude da traže, tumače i pamte informacije koje potvrđuju njihova prethodna uverenja, dok ignorišu informacije koje im protivreče. Ova pristrasnost je posebno problematična u digitalnom dobu, gde algoritmi društvenih mreža pojačavaju sadržaj koji je u skladu sa stavovima korisnika, stvarajući informacione mehure.

Heuristika dostupnosti je još jedan kognitivni mehanizam koji utiče na percepciju. Prema Kanemanu, ljudi procenjuju verovatnoću događaja na osnovu lakoće sa kojom im primeri dolaze na pamet. Na primer, retki ali spektakularni događaji, poput avionskih nesreća ili terorističkih napada, dobijaju ogromnu medijsku pažnju, što dovodi javnost do precenjivanja njihove učestalosti.

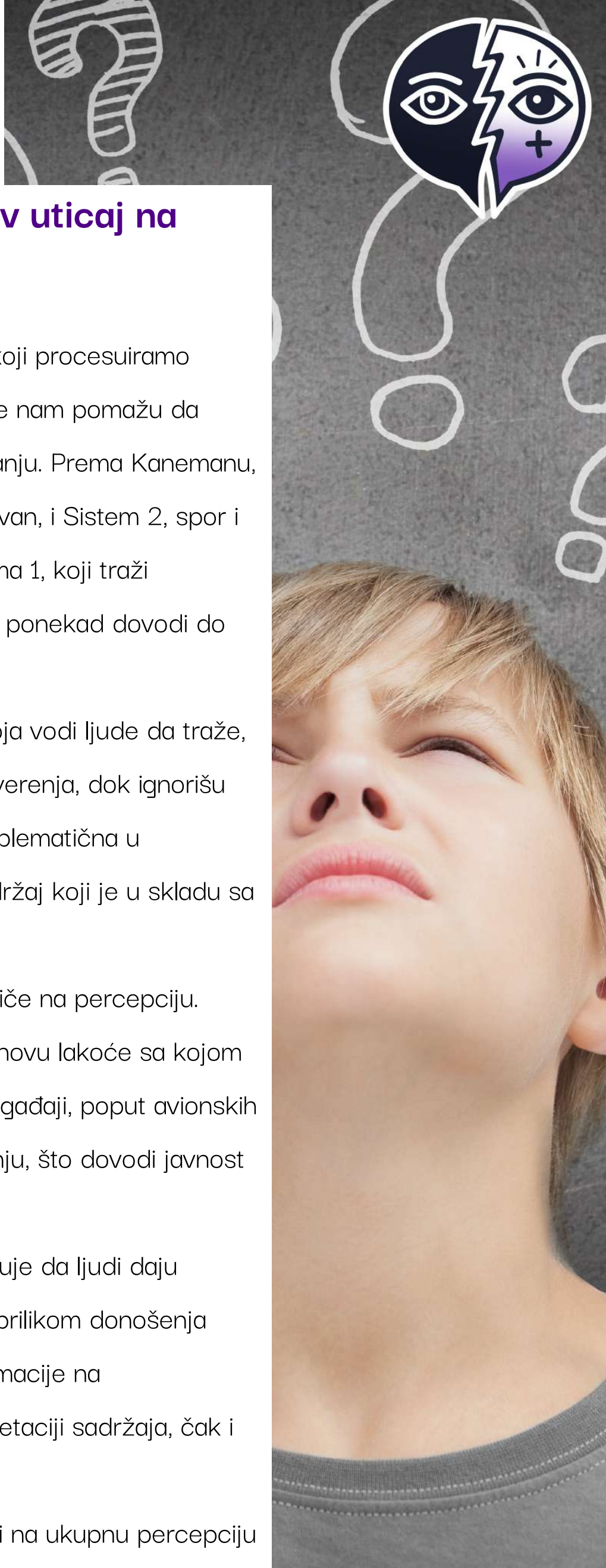
Još jedna česta pristrasnost je pristrasnost sidrenja, koja uzrokuje da ljudi daju preveliku težinu prvom komadu informacija koji dobiju ("sidru") prilikom donošenja naknadnih sudova. Na primer, ako naslov članka predstavi informacije na senzacionalistički način, čitalac može biti pod uticajem u interpretaciji sadržaja, čak i ako članak pruža uravnoteženije detalje.

Konačno, halo efekat pokazuje kako jedna osobina može uticati na ukupnu percepciju osobe, brenda ili vesti. Ako se novinar smatra kredibilnim u jednoj oblasti, javnost mu može automatski pripisati autoritet i u drugim oblastima, bez provere njegovih stvarnih kompetencija.

Ove pristrasnosti ne utiču samo na način na koji konzumiramo informacije, već i na način na koji ih proizvodimo i širimo. Zbog toga je razvoj kritičkog mišljenja ključan za smanjenje uticaja kognitivnih iskrivljenja i promovisanje svesnijeg pristupa informacijama.

Co-funded by
the European Union

Uobičajene kognitivne pristrasnosti i njihov uticaj na percepciju

Kognitivne pristrasnosti su sistematska iskrivljenja u načinu na koji procesuiramo informacije. One predstavljaju mentalne prečice (heuristike) koje nam pomažu da donosimo brze odluke, ali mogu dovesti do grešaka u prosuđivanju. Prema Kanemanu, naš mozak koristi dva sistema razmišljanja: Sistem 1, brz i intuitivan, i Sistem 2, spor i racionalan. Pristrasnosti uglavnom proizilaze iz korišćenja Sistema 1, koji traži mentalne prečice kako bi pojednostavio obradu informacija, što ponekad dovodi do predvidljivih grešaka.

Jedna od najčešćih pristrasnosti je pristrasnost potvrđivanja, koja vodi ljude da traže, tumače i pamte informacije koje potvrđuju njihova prethodna uverenja, dok ignorišu informacije koje im protivreče. Ova pristrasnost je posebno problematična u digitalnom dobu, gde algoritmi društvenih mreža pojačavaju sadržaj koji je u skladu sa stavovima korisnika, stvarajući informacione mehure.

Heuristika dostupnosti je još jedan kognitivni mehanizam koji utiče na percepciju.

Prema Kanemanu, ljudi procenjuju verovatnoću događaja na osnovu lakoće sa kojom im primeri dolaze na pamet. Na primer, retki ali spektakularni događaji, poput avionskih nesreća ili terorističkih napada, dobijaju ogromnu medijsku pažnju, što dovodi javnost do precenjivanja njihove učestalosti.

Još jedna česta pristrasnost je pristrasnost sidrenja, koja uzrokuje da ljudi daju preveliku težinu prvom komadu informacija koji dobiju ("sidru") prilikom donošenja naknadnih sudova. Na primer, ako naslov članka predstavi informacije na senzacionalistički način, čitalac može biti pod uticajem u interpretaciji sadržaja, čak i ako članak pruža uravnoteženije detalje.

Konačno, halo efekat pokazuje kako jedna osobina može uticati na ukupnu percepciju osobe, brenda ili vesti. Ako se novinar smatra kredibilnim u jednoj oblasti, javnost mu može automatski pripisati autoritet i u drugim oblastima, bez provere njegovih stvarnih kompetencija.

Ove pristrasnosti ne utiču samo na način na koji konzumiramo informacije, već i na način na koji ih proizvodimo i širimo. Zbog toga je razvoj kritičkog mišljenja ključan za smanjenje uticaja kognitivnih iskrivljenja i promovisanje svesnijeg pristupa

POGLED AJMO PRIMERE

Type of media- Topic

La Repubblica (IT)

Lucia Simeone, secretary to the MEP
Martusciello, arrested in Caserta

Il movente passionale - Una storia d'amore molto travagliata, quella tra i due ragazzi, fatta di incomprensioni, feroci litigate, minacce e abbandoni e ritorni d fiamma. Il motivo dell'assassinio starebbe proprio in questa difficile relazione. Gli inquirenti stanno cercando di definire i motivi precisi della lite ma, al momento, sembra che il delitto sia scaturito mercoledì sera durante l'ennesima discussione, nel corso della quale la ragazza forse avrebbe ribadito al ragazzo di volerlo lasciare. A quel punto il raptus: lui le avrebbe afferrato la testa e sbattuta contro un muretto, poi le avrebbe messo le mani al collo e infine la coltellata mortale sul lato destro del collo.

The motive: passion - A very troubled love story, that between the two young people, made up of misunderstandings, fierce arguments, threats and abandonments and back-patting. The motive for the murder would appear to be this difficult relationship. The investigators are trying to establish the exact reasons for the argument but, at the moment, it seems that the crime occurred on Wednesday evening during yet another argument, during which the girl had probably told the boy that she wanted to leave him. Then the outburst: he allegedly grabbed her head and slammed it against a wall, then put his hands around her neck and finally stabbed her on the right side of the neck, killing her.

Emmanuel Macron: quanto guadagna, chi è la moglie (24 anni più grande), la carriera politica e vita privata

domenica 9 giugno 2024, 22:26 - Ultimo agg: 22:31

Emmanuel Macron: how much does he earn, who is his wife (24 years his senior), his political career and private life

Il Giornale (IT)

Don't throw a 4inch stiletto (on the forehead)
between man and wife

Dear Doctor, my name is Alfonso D., I'm 38 years old and I work as a vacuum cleaner salesman. For almost a year now I've been living with Ada, who's a bit younger than me and works, as you say, in a 'canaro' (she was born in Rome and often uses dialect words, some of them vulgar to be honest), a shop where they wash dogs. She is very beautiful and sexy, a girl full of energy but also aggressive, something I like in bed but... She is also violent and today she really went too far. I even had to go to the emergency room because she threw a high-heeled shoe at me and it hit me on the head. I was bleeding a lot. There's a lot of talk about violence against women, and it's all true, I know, I read the papers too... but my story is completely the opposite. In our relationship I'm the one who takes the initiative, who 'chases her'. At first everything was fine, but one day, after an argument in a restaurant, she slapped me... at the time I justified it, but now... the months go by and she's more and more nervous. The disagreements have increased and Ada almost always hits me, throws something at me or threatens me: this, I've noticed, has also extended to intimate moments, in bed, when we make love, she tries to hurt me, she bites me, she pulls my hair, the other night she wanted to tie me up but I told her no. Then there was the episode that pushed me to write to you, the wound caused by a 12 cm high heel... I tried to talk to Ada's mum, but she minimises it, she says 'don't put your oar in'. I'm not feeling well anymore, I'm starting to be afraid, but I like her too much physically; what should I do? Thank you! I await your advice! Yours sincerely, Alfonso D.

'It was easy to love her because she was a beautiful, friendly and prosperous Emilian woman, as only women from Emilia can be.

Great in the kitchen and great in bed. The best that Emilia can offer a woman'

Un'operazione della Rai con una fiction Hanno riesumato Nilde Iotti

GIORGIO CARBONE

Nilde Iotti morì giusto vent'anni fa. E il cordoglio fu unanime. L'amarono molti compagni di partito, naturalmente. Perché da oltre mezzo secolo, dall'epoca del suo legame con Palmiro Togliatti era una bandiera del Pci. Ma l'amavano anche esponenti di altre idee perché nei molti lustri da presiden-

tessa della Camera, fu saggia e imparziale come pochi prima e dopo di lei. Era facile amarla perché era una bella emiliana simpatica e prosperosa come solo sanno esserlo le donne emiliane. Grande in cucina e grande a letto. Il massimo che in Emilia si chiede a una donna. Per amarla del tutto, certo, uno doveva dimenticarsi (...)

segue → a pagina 26

Not all meat is the same

Modul 1 - Prepoznavanje kognitivnih iskrivljenja i pristrasnosti u percepciji rodno zasnovanog nasilja

TRAINING MODULE

Ciljevi

Razvijanje kritičkog mišljenja: Naučiti kako kritički procenjivati na koji način kognitivne pristrasnosti (kao što su pristrasnost potvrđivanja i pristrasnost sidrenja) utiču na percepciju rodno zasnovanog nasilja u medijima.

Prepoznavanje pristrasnosti u medijima: Analizirati novinske članke i komentare na društvenim mrežama koji se bave rodno zasnovanim nasiljem, kako bi se razumelo na koji način vesti i komentari mogu biti iskrivljeni predrasudama.

Razgradnja rodni stereotipa: Raditi na dekonstrukciji stereotipa vezanih za rodno zasnovano nasilje koji se pojavljuju u medijima, kroz kritičko mišljenje.

Grupa

broj učesnika 10-12

Uvod u temu

Započnite sesiju otvorenom diskusijom: Pitajte učesnike šta za njih znači „kritičko mišljenje“ i zašto misle da je važno analizirati informacije koje svakodnevno konzumiramo. Ohrabrite odgovore i podstaknite grupu da razmišlja o važnosti svesnog pristupa vestima.

Dajte kratak uvod u dezinformacije: Objasnite šta su dezinformacije i kako mogu uticati na našu percepciju stvarnosti. Naglasite da, posebno kada su u pitanju osetljive teme kao što je rodno zasnovano nasilje, netačne ili manipulisane informacije mogu iskriviti naše razumevanje činjenica.

Povežite temu sa kritičkim mišljenjem: Uvedite koncept kognitivnih iskrivljenja, objašnjavajući kako ti „mentalni filteri“ utiču na naše sudove i percepcije, često bez našeg znanja. Istaknite da nam kritičko mišljenje pomaže da prepoznamo ove greške i objektivno procenjujemo informacije.

Podstaknite razmišljanje o medijima: Pitajte učesnike da li su se ikada susreli sa vestima koje su im na prvi pogled delovale tačno, ali su, nakon analize, izgledale iskrivljeno ili manipulisano. Ovo će im pomoći da povežu kritičko mišljenje sa svakodnevnom životom i vestima koje konzumiraju.

Zaključite uvod objašnjavajući ciljeve vežbe: Objasnite da će učesnici tokom sesije naučiti da proveravaju informacije i bolje razumeju kako lažne vesti, posebno one o rodno zasnovanom nasilju, mogu uticati na naš pogled na stvarnost. Naglasite da je cilj razvijanje praktičnih veština za razotkrivanje iskrivljenja u medijima.

Materiali

Članci i komentari na društvenim mrežama: Odaberite novinske članke ili objave na društvenim mrežama koje se bave slučajevima rodno zasnovanog nasilja, sa obmanjujućim naslovima ili komentarima koji krive žrtvu.

Alati za kritičku analizu: Pružite smernice o tome kako prepoznati kognitivne pristrasnosti i kako analizirati medijski sadržaj (kao što su pristrasnost potvrđivanja, halo efekat i pristrasnost sidrenja).

Co-funded by
the European Union

Potrebno

Računar ili pametni telefon sa pristupom internetu

Project no. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Modul 1 - Razumevanje meta-nivoa kritičkog mišljenja

- Obučni modul

Vreme

1 sat

Pitanja

Šta za tebe znači „kritičko mišljenje“?

Kako misliš da nam kritičko mišljenje može pomoći da bolje razumemo informacije koje čitamo ili vidimo u medijima?

Da li si se ikada susreo/la sa vestima koje su ti na prvi pogled delovale kao istinite, ali su ti kasnije delovale lažno ili manipulirano?

Šta te je navelo da promeniš mišljenje o istinitosti tih vesti?

Da li misliš da mediji pravedno i tačno izveštavaju o rodno zasnovanom nasilju?

Kako bi medijski naslovi ili jezik mogli iskriviti percepciju rodno zasnovanog nasilja?

Šta znači „pristrasnost potvrđivanja“ i kako ona može uticati na naše mišljenje o nekom događaju ili vesti?

Možeš li navesti primer kako se pristrasnost potvrđivanja manifestuje u svakodnevnom životu ili u medijima?

Da li si ikada pročitao/la članak u kome se žrtva nasilja prikazuje kao odgovorna za situaciju?

Kako misliš da kognitivne pristrasnosti utiču na način na koji procenjujemo žrtvu ili nasilnika u ovim slučajevima?

Dodatna pitanja

Šta možemo učiniti da razvijemo kritičko mišljenje i postanemo svesniji konzumenti medija?

Kako možemo naučiti da prepoznamo kognitivne pristrasnosti i razotkrivamo ih kada čitamo vesti?

Kako možemo koristiti kritičko mišljenje da pomognemo drugima da prepoznaju rodno zasnovano nasilje u medijima?

Šta biste rekli prijatelju koji deli iskrivljenu ili manipuliranu vest o slučaju rodno zasnovanog nasilja?

Važne stavke

- Kreirajte bezbedno i respektabilno okruženje: pozdravite različita mišljenja i upravljajte sukobima sa poštovanjem.
- Podstičite kritičko mišljenje: koristite otvorena pitanja i tražite od ljudi da prošire ili objasne svoje razmišljanje.
- Koristite konkretne i realistične primere: korišćenje stvarnih slučajeva pomaže učesnicima da bolje razumeju dinamiku i povežu je sa svakodnevnom realnošću.
- Prepoznajte i upravljajte kognitivnim pristrasnostima: postarajte se da učesnici razumeju glavne kognitivne pristrasnosti, kao što su pristrasnost potvrđivanja i pristrasnost sidrenja, i kako one utiču na našu percepciju događaja, posebno u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem.
- Naglasite važnost jezika u medijima: istaknite kako jezik koji se koristi u medijima može značajno uticati na našu percepciju činjenica, naročito kada je reč o rodno zasnovanom nasilju.
- Promovišite dekonstrukciju rodni stereotipa: iskoristite modul kao priliku za diskusiju o tome kako se rodni stereotipi konstruišu i perpetuiraju kroz medije.
- Podstičite proveru činjenica i verifikaciju izvora.
- Favorizujte rad u grupama: to omogućava intimniju diskusiju i mogućnost slobodnijeg izražavanja mišljenja.
- Pružite kontinuiranu povratnu informaciju: to je korisno za napredak, podsticanje razmišljanja i unapređenje.

SAŽETAK

Razumevanje meta-nivoa kritičkog mišljenja i tehnike provere činjenica i verifikacije informacija

PREGLED TEME

U eri digitalnih informacija, gde preopterećenje informacijama, dezinformacije i lažne vesti utiču na javno mnjenje, neophodno je opremiti nastavnike, trenere i novinare konkretnim alatima za kritičku evaluaciju informacija i prenošenje veština verifikacije izvora.

Kritičko mišljenje i provera činjenica su ključne veštine za nastavnike, trenere i novinare, koje im omogućavaju da procene pouzdanost informacija i prepoznaju manipulacije i kognitivne pristrasnosti.

ZAKLJUČAK 1

- Osam ključnih elemenata kritičkog mišljenja
- Svrha, centralno pitanje, informacije, koncepti, pretpostavke, zaključci, tačke gledišta:
Analizirati različite perspektive, implikacije...
- Razmišljati na strukturisan način i dovoditi u pitanje primljene informacije.

ZAKLJUČAK 2

Kognitivna pristrasnost

Kognitivne pristrasnosti su sistematska iskrivljenja u načinu na koji razmišljamo, a koja utiču na to kako prikupljamo, analiziramo i tumačimo informacije. Ove mentalne prečice, koje koristimo da bismo brzo donosili odluke, često nas dovode do pogrešnih procena i neuteemeljenih uverenja.

ZAKLJUČAK 3

Dekonstrukcija podrazumeva:

- Identifikovanje i analizu poruka koje učvršćuju rodne stereotipe.
- Promovisanje pravednog i realističnog predstavljanja svih rodova.
- Razbijanje mitova i netačnih prikaza.

ZAKLJUČAK 4

- Standardni protokol za proveru činjenica i kritičko mišljenje
- Distanciranje od lažne edukacije: analizirajte izvore, proverite sadržaj, koristite alate za proveru činjenica, razmotrite pristrasnost i implikacije, dokumentujte i komunicirajte rezultate.

DODATNI MATERIJALI

BELEŠKE

PZa dodatna pojašnjenja, možete konsultovati sledeće izvore koje smo koristili:

- Paul, R., & Elder, L. (2019). Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Professional and Personal Life. Pearson Education.
- Kahneman, D. (2011). Thinking, Fast and Slow. Farrar, Straus and Giroux.
- Gigerenzer, G. (2014). Risk Savvy: How to Make Good Decisions. Viking.
- Kahneman, D. (2011). Thinking, Fast and Slow. Farrar, Straus and Giroux.
-

ADDITIONAL MULTIMEDIA

Podcast Skriveni mozak

Podcast koji istražuje kako naš mozak funkcioniše i kako kognitivne pristrasnosti utiču na naše svakodnevne odluke, uključujući društvene, političke i medijske percepcije.

<https://www.npr.org/sections/hidden-brain/>

DISKUSIJA

Ideje za podsticanje diskusije

Distorzije u medijima

Napravite listu obmanjujućih naslova o slučajevima rodno zasnovanog nasilja.

Kako ovi naslovi mogu iskriviti percepciju događaja?

Rodni stereotipi

Identifikujte uobičajene rodne stereotipe u medijima.

Kako ih možemo razgraditi i promovisati uravnoteženiju reprezentaciju?

Borba protiv lažnih vesti

Diskutujte o strategijama za prepoznavanje i borbu protiv lažnih vesti, naročito onih koje se tiču rodnog nasilja.

Kritičko mišljenje kod mladih

Kako možemo podučavati kritičko mišljenje mladima kako bi prepoznali manipulaciju u medijima?

Modul 2

Tehnike provere činjenica i verifikacija informacija

Skill Up

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

- UVOD U Lažne vesti i tehnike
provere činjenica
 - HAJDE DA POGLEDAMO VESTI
 - TRENING MODUL
 - ZAKLJUČCI
 - EVALUACIONI UPITNIK
-

MEDEA

Lažne vesti i tehnike provere činjenica

Živimo u vremenu kada se dezinformacije brzo šire, podstaknute društvenim mrežama, veb-sajtovima i platformama za razmenu poruka. Lažne vesti i manipulacija informacijama utiču na javnu percepciju rodno zasnovanog nasilja, često umanjujući njegovu ozbiljnost ili kriveći žrtve.

Koncept medijske pismenosti je osnovni za borbu protiv dezinformacija. Medijski pismena osoba je sposobna da razume medijske poruke i kritički ih oceni na informisan način, čime se smanjuje uticaj lažnih vesti. Autoritativni izvori i verifikacija informacija su dva ključna sastavna dela ovog procesa.

Verifikacija izvora zasniva se na teoriji kredibiliteta informacija, koja tvrdi da su informacije iz priznatih izvora verovatnije tačne nego informacije koje nisu proverene ili potiču iz nepoznatih izvora (Lazer i sar., 2018). Ovaj pristup smanjuje mogućnost grešaka u proceni, što je od presudnog značaja pri radu sa osetljivim temama poput rodno zasnovanog nasilja.

Praktični alati:

- Google Reverse Image Search: Ovaj alat omogućava praćenje porekla slike kako bi se utvrdilo da li je slika modifikovana ili potiče iz manipulisanog izvora.
- InVID-WeVerify: Korisna platforma za proveru istinitosti video snimaka. InVID omogućava analizu metapodataka video zapisa radi potvrde njegove autentičnosti.
- Media Bias/Fact Check: Sajt koji pruža rangiranje izvora vesti, identifikujući najpouzdanije i one sa političkom pristrasnošću.
- Sajtovi za proveru činjenica: Snopes i PolitiFact su korisne platforme za proveru tačnosti informacija. Ovi sajtovi spadaju u vodeće u oblasti i pružaju detaljnu analizu najrasprostranjenijih lažnih vesti.
- Fake News Detector: Neki online alati, kao što je Fake News Detector, omogućavaju unošenje vesti ili URL adrese i proveru da li je ta vest označena kao lažna na drugim platformama za proveru činjenica.

Verifikacija informacija i suprotstavljavanje dezinformacijama su ključni alati u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja. Iskrivljene vesti mogu podstaći nasilje, održavati kulturu okrivljavanja žrtve i umanjiti ozbiljnost zločina u očima javnosti. Praktičan pristup proveru činjenica, zasnovan na kritičkoj analizi izvora, poređenju informacija i svesnosti o kognitivnim pristrasnostima, pomaže u razotkrivanju manipulacija i promoviše tačnije i odgovornije razumevanje rodno zasnovanog nasilja. Edukacija o proveru činjenica ne samo da povećava društvenu svest, već je i važan korak u izgradnji kulture koja odbacuje nasilje i promoviše poštovanje i rodnu ravnopravnost.

Analiza lažnih vesti

Lažne vesti su oblik dezinformacija koje se brzo šire putem društvenih mreža i online platformi. Prema teoriji medijskog ubeđivanja, lažne vesti su dizajnirane da izazovu jake emocije, poput straha ili besa, kako bi podstakle publiku da ih deli bez prethodne provere (Vosoughi, Roy i Aral, 2018). Ovaj fenomen podstiče viralnost sadržaja na društvenim mrežama, koje nagrađuju jake emocije i impulzivne reakcije.

Dezinformacije o rodno zasnovanom nasilju imaju specifične karakteristike i opasne su jer:

- ✓ Umanjuju problem → Ako ljudi veruju da mediji preuveličavaju nasilje, teže će prepoznati ovaj fenomen.
- ✓ Okrivljavanje žrtve → Naslovi poput „Žrtva je imala problematičnu prošlost“ preusmeravaju fokus sa nasilja koje je pretrpela na ponašanje žene.
- ✓ Stvaraju nepoverenje u pravosudni sistem → Širenje lažne ideje da „muškarci uvek bivaju kažnjeni u slučajevima razvoda“ podstiče negiranje rodno zasnovanog nasilja.

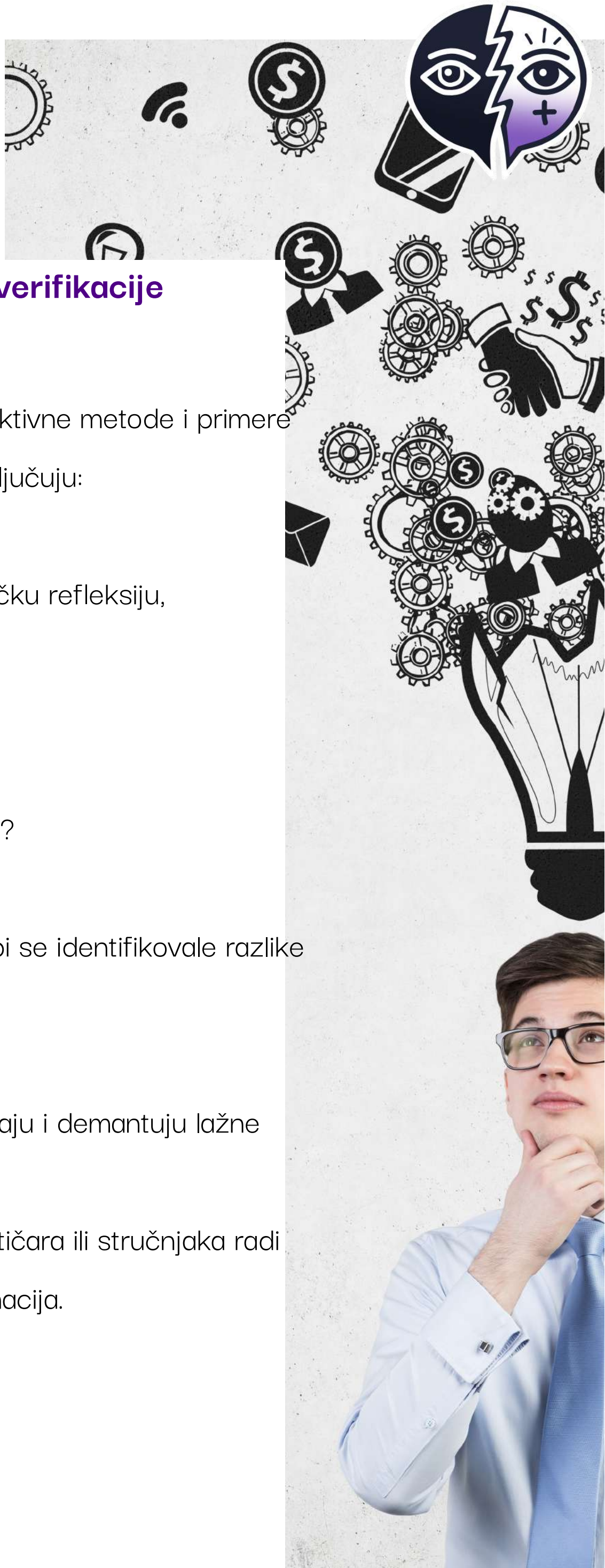
Teorije o dezinformacijama i njihovom uticaju na rodno zasnovano nasilje

Prema Lazeru i saradnicima (2018), jedan od glavnih prepreka u borbi protiv lažnih vesti jeste rastuća polarizacija informacija. Ljudi imaju tendenciju da lakše veruju informacijama koje potvrđuju njihova prethodna uverenja. Konkretno, lažne vesti povezane sa rodnom nasiljem brzo se šire, često podstičući obmanjujuće narative koji opravdavaju nasilje ili okrivljuju žrtve. Ovaj fenomen dodatno pojačavaju društvene mreže, gde algoritmi amplifikuju najemotivniji ili najkontroverzniji sadržaj, bez adekvatne provere njegove istinitosti.

Vosoughi, Roy i Aral (2018) su proučavali viralno širenje lažnih vesti i utvrdili da se lažne informacije šire brže od proverenih, naročito kada izazivaju jake emocije poput straha ili besa. Ovo je posebno značajno u kontekstu rodno zasnovanog nasilja, jer se senzacionalističke vesti koje umanjuju ili iskrivljuju nasilne događaje češće dele i komentarišu, povećavajući rizik od javne manipulacije i opravdavanja nasilja. Ove teorije pomažu da se objasni kako i zašto se lažne vesti vezane za rodno nasilje lakše dele i prihvataju, podstičući predrasude i stereotipe.

Co-funded by
the European Union

Praktične strategije za podučavanje verifikacije informacija

Podučavanje kritičkog mišljenja zahteva interaktivne metode i primere iz stvarnog života. Neke efikasne strategije uključuju:

Sokratska tehnika postavljanja pitanja

Metod zasnovan na dijalogu koji podstiče kritičku refleksiju, postavljajući pitanja kao što su:

- Koji je izvor ove informacije?
- Koji dokazi podržavaju ovu tvrdnju?
- Postoje li alternativni pogledi na ovu temu?

Komparativna analiza izvora

Uporediti isti izveštaj iz različitih medija kako bi se identifikovale razlike u tonu, detaljima i izostavljenim informacijama.

Simulacije i praktične vežbe

- Razotkrivanje lažnih vesti: Učenici analiziraju i demantuju lažne vesti koristeći alate za proveru činjenica.
- Igranje uloga: Igranje uloga novinara, političara ili stručnjaka radi razumevanja dinamike proizvodnje informacija.

POGLED AJMO PRIMERE

Type of media- Topic

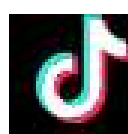
Prince William Found
Princess Diana's Lost
Letter, Goodbye Camilla

FAKE NEWS

*Meghan Markle's true face
revealed*

 TikTok

Queen Camilla KICKED OUT of
Royal Family After Prince Harry &
William REVEALED This

Modul 2 - Lažne vesti i tehnike provere činjenica

Ciljvi

Razvijanje kritičkog mišljenja mladih, pomažući im da objektivno procenjuju informacije.
Podučavanje tehnikama provere činjenica kako bi prepoznali i razotkrili lažne i manipulisane vesti.
Promovisanje svesti o rodno zasnovanom nasilju u medijima, čineći mlade osjetljivim na iskrivljene prikaze i pristrasnost u medijskim sadržajima.

Grupa

10-12 učenika

Uvod u temu

Započnite sesiju otvorenom diskusijom o tome šta su dezinformacije i zašto je važno proveravati informacije, naročito one koje se odnose na osjetljive teme poput rodno zasnovanog nasilja.
Objasnite kako lažne vesti mogu iskriviti stvarnost i narušiti razumevanje činjenica.
Dezinformacije o rodno zasnovanom nasilju su opasne jer:

- Umanjuju problem, što dovodi do pogrešne percepcije stvarnosti (npr. „Lažne optužbe su veoma česte“).
- Okrivljuju žrtvu, sugerišući da je ponašanje žene doprinelo nasilju.
- Utiču na javno mnjenje i političke odluke, otežavajući usvajanje efikasnih mera.
- Neguju rodne stereotipe, perpetuirajući štetne narative u društvu i medijima.

Cilj ove vežbe je da se analizira vest o rodno zasnovanom nasilju, proveriti njena pouzdanost i isprave eventualna iskrivljenja.

Material

Viralni članak ili objava o rodno zasnovanom nasilju (dostupni u priručniku ili na internetu).
Alati za proveru činjenica, uključujući:

- Google Reverse Image Search: za proveru da li je slika korišćena u različitim kontekstima
- WeVerify: za analizu metapodataka video zapisa
- Sajтови za proveru činjenica poput Snopes

Šta je potrebno

Računar ili pametni telefon sa pristupom internetu

Vreme

40 minuta

Saveti

Tokom diskusije, trener može koristiti konkretne primere lažnih vesti (uključujući i stvarne vesti, ako je moguće) kako bi podstakao kritičku refleksiju među učenicima. Takođe, korisno je predložiti scenarije ili studije slučaja koje se bave situacijama rodno zasnovanog nasilja, pomažući mladima da shvate kako oblikovanje i manipulacija informacijama može iskriviti percepciju takvih događaja. Na kraju, zajednički doneti konačni zaključak.

Module 2 - Fake news and Fact-Checking Techniques

- Training Module

Pitanja i odgovori

1. Šta su lažne vesti?

Lažne vesti su neistinite ili obmanjujuće informacije koje se šire sa ciljem manipulacije javnim mnijenjem, izazivanja zbunjenosti ili izazivanja jakih emocija. Ove vesti mogu delovati istinito, ali su često dizajnirane da obmanu čitaoca. Mogu biti kreirane radi privlačenja pažnje, prodaje proizvoda ili uticaja na političke događaje.

1. Zašto se vesti manipulišu?

Vesti se manipulišu iz različitih razloga, uključujući nameru da se utiče na javno mnjenje, povećanja prihoda ili podstaknu konflikti. Oni koji kreiraju lažne vesti često nastoje da izazovu jake emocije poput straha, besa ili iznenađenja, kako bi ljudi delili informacije bez provere njihove istinitosti. Glavne motivacije uključuju ekonomske, političke ili društvene interese.

1. Kako lažne vesti mogu uticati na naš pogled na rodno zasnovano nasilje?

Rodno zasnovano nasilje je fenomen koji uključuje nasilne ili diskriminatorne radnje zasnovane na polu ili rodu osobe, naročito prema ženama. Kada se lažne vesti tiču rodno zasnovanog nasilja, one mogu iskriviti stvarnost i negativno uticati na način na koji percipiramo i tretiramo ovaj društveni problem. Lažne vesti mogu umanjiti ozbiljnost problema, okriviti žrtve ili ojačati štetne stereotipe.

Dodatna pitanja

Refleksije o dezinformacijama, rodno zasnovanom nasilju i borbi protiv lažnih vesti:

„Da li ste ikada pročitali vest koja vam je delovala previše senzacionalno ili teško za poverovati? Kako ste reagovali?“

„Zašto mislite da neki mediji ili ljudi šire lažne vesti?“

„Kako mislite da dezinformacije mogu uticati na pristup ljudi prema rodno zasnovanom nasilju?“

„Kako možemo prepoznati rodno zasnovano nasilje kada ono nije fizičko, već psihološko ili emotivno?“

„Kako možemo pomoći drugima da prepoznaju i razotkriju lažne vesti o rodno zasnovanom nasilju?“

„Kako možemo koristiti društvene mreže za suprotstavljanje dezinformacijama, umesto da doprinosimo njihovom širenju?“

Napomene!

- Kreirajte bezbedno i respektabilno okruženje: pozdravite različita mišljenja i upravljajte sukobima sa poštovanjem.
- Podstičite kritičko mišljenje: koristite otvorena pitanja i tražite da se razjasne ili prošire misli.
- Pružite kontinuiranu povratnu informaciju: korisna je za napredak, podsticanje razmišljanja i unapređenje.
- Koristite konkretne primere i studije slučaja: to čini koncept lažnih vesti opipljivijim i razumljivijim.
- Podstičite rad u grupama: omogućava intimniju diskusiju i slobodniju razmenu mišljenja.

Poboljšava društvene veštine: razvija važne sposobnosti poput komunikacije, saradnje, pregovaranja i rešavanja sukoba.

Efekat „međusobnog učenja“: podstiče kritičko mišljenje i saradnju.

Project no. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

„Kolektivna inteligencija“: rad u grupi omogućava rešavanje problema na kreativniji i inovativniji način, oslanjajući se na znanje svih članova grupe.

SAŽETAK

Lažne vesti i tehnike provere činjenica

SAŽETAK

Modul 2 fokusira se na važnost medijske pismenosti i strategija verifikacije informacija u borbi protiv dezinformacija, posebno u vezi sa rodno zasnovanim nasiljem. U eri dominiranoj digitalnim medijima i društvenim mrežama, neophodno je razviti veštine koje omogućavaju analizu, interpretaciju i kritiku medijskih poruka kako bi se obezbedilo tačno i informisano razumevanje rodno zasnovanog nasilja.

Ovaj modul je osmišljen da pomogne učesnicima da razviju veštine potrebne za kritičku analizu medijskog sadržaja, sa posebnim fokusom na rodno zasnovano nasilje.

ZAKLJUČAK 1

Lažne vesti su neistinite ili obmanjujuće informacije koje se šire s ciljem manipulacije javnim mnijenjem, izazivanja konfuzije ili pobuđivanja jakih emocija. Ove vesti mogu delovati istinito, ali su često izmišljene kako bi obmanule čitaoca. Mogu biti kreirane radi privlačenja pažnje, prodaje proizvoda ili uticaja na političke događaje.

ZAKLJUČAK 2

Alati za proveru činjenica su ključni za verifikaciju autentičnosti informacija, naročito u kontekstu rodno zasnovanog nasilja. Ovi alati pomažu u razotkrivanju lažnih i manipulisanim vesti, obezbeđujući da sadržaj koji se konzumira bude tačan i potiče iz pouzdanih izvora.

ZAKLJUČAK 3

Dezinformacije imaju značajan uticaj na javnu percepciju rodno zasnovanog nasilja, često ga umanjujući ili opravdavajući nasilnike.

ZAKLJUČAK 4

Interaktivne metode poput sokratskog ispitivanja, komparativne analize izvora i vežbi razotkrivanja lažnih vesti podstiču kritičko mišljenje, ohrabrujući učesnike da razmišljaju o medijskom sadržaju, upoređuju različite izvore informacija i razotkrivaju lažne vesti putem verifikacije.

DODATNI MATERIJALI

BELEŠKE

Za dodatne informacije možete konsultovati dokumente koje smo koristili:

Soroush Vosoughi, Deb Roy i Sinan Aral, The Spread of True and False News Online, MIT Initiative on the Digital Economy Research Brief, 2017. <https://ide.mit.edu/>

Koristite alate kao što su Google Reverse Image Search i InVID-WeVerify, predložene za analizu primera dezinformacija o rodnom nasilju, lažnih vesti pronađenih na društvenim mrežama, i razotkrivanje istih!

MULTIMEDIA

TEvropska unija je osnovala Evropski digitalni medijski opservatorijum (EDMO), koji okuplja proveravače činjenica i istraživače radi analize i suzbijanja dezinformacija na internetu.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-digital-media-observatory>

DISKUSIJA

„Lov na lažne vesti“

20 minuta

Predstavite alate koje će učenici koristiti za „razotkrivanje“ lažnih vesti, kao što su Google Reverse Image Search, Snopes i FactCheck.org.

Svaka grupa će dobiti zadatak da „istraži“ vest, sliku ili video koji im vi date.

Svaka grupa treba da analizira dodeljeni sadržaj i primeni sledeće tehnike verifikacije: proveru izvora, upoređivanje sa drugim izvorima, proveru slika i video zapisa, proveru podataka.

Svaka grupa potom prezentuje rezultate svoje „istrage“.

ILI

Svako dete može biti „detektiv“ i dobiti zadatak da istraži slučaj lažnih vesti, završavajući mini-prezentacijom pred razredom kao da rešava misteriju.

Modul 3

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom

Zonta Club of Jelgava

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

- UVOD U RODNO ZASNOVANO NASILJE
POSREDOVANO TEHNOLOGIJOM (GBTDV)
 - HAJDE DA POGLEDAMO VESTI: Kako
prepoznati GBTDV i koje su razlike između
muškaraca i žena
 - TRENING MODUL
 - ZAKLJUČCI
-

MEDEA

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV)

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV) je važno da razumeju edukatori odraslih jer direktno utiče na okruženje za učenje, digitalnu bezbednost i dobrobit polaznika. Kako društvo postaje sve digitalnije, GBTDV predstavlja značajnu pretnju ličnoj bezbednosti, mentalnom zdravlju i slobodi izražavanja. Žrtve često trpe emocionalni stres, štetu po reputaciju, a u ekstremnim slučajevima i fizičku štetu. Digitalna priroda ovog nasilja znači da može biti rašireno, uporno i teško za regulisanje. GBTDV obuhvata psihološke i digitalne (kibernetičke) izazove koje je neophodno prepoznati.

Ovaj priručnik ima za cilj da osnaži edukatore odraslih potrebnim veštinama, strategijama i politikama kako bi:

- ✓ Prepoznali uticaj GBTDV na polaznike i edukatore.
- ✓ Kreirali sigurna digitalna okruženja za učenje koja štite ranjive grupe.
- ✓ Opremljali polaznike digitalnom pismenošću i veštinama samoodbrane.
- ✓ Promovisali etičko ponašanje na mreži kako bi se sprečilo širenje digitalnog zlostavljanja.
- ✓ Zalagali se za institucionalne i političke promene koje adresiraju online uznemiravanje

u obrazovanju.

Definicija i domet

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV), poznato i kao rodno zasnovano nasilje olakšano tehnologijom (TFGBV), odnosi se na štetne radnje koje se izvršavaju, pomažu ili pojačavaju putem digitalnih tehnologija, a usmerene su na pojedince na osnovu njihovog roda. Ove radnje mogu dovesti do fizičke, seksualne, psihološke, društvene, političke ili ekonomske štete, narušavajući prava i slobode pojedinaca (UN Women).

GBTDV podrazumeva korišćenje digitalnih tehnologija – poput društvenih mreža, platformi za razmenu poruka i online foruma – za uznemiravanje, pretnje, iskorišćavanje ili diskriminaciju pojedinaca na osnovu njihovog roda. Ovo uključuje sajber proganjanje (cyberstalking), objavljivanje ličnih podataka (doxxing), osvetnički pornografiju, govor mržnje i druge oblike online zlostavljanja koji nesrazmerno pogađaju žene, LGBTQ+ osobe i druge marginalizovane grupe.

Zašto je važno

Kako društvo postaje sve digitalnije, GBTDV predstavlja ozbiljnu pretnju ličnoj bezbednosti, mentalnom zdravlju i slobodi izražavanja. Žrtve često doživljavaju emotivni stres, štetu po ugled, a u ekstremnim slučajevima i fizičku povredu. Digitalna priroda ovog nasilja znači da ono može biti rašireno, uporno i teško za regulisanje.

Potrebna svest i akcija

Razumevanje GBTDV je ključno za edukatore, donosiocce politika i zajednice kako bi razvili efikasne strategije za borbu protiv ovog problema. Podizanje svesti, promovisanje digitalne pismenosti i zalaganje za snažne politike su neophodni za stvaranje bezbednijeg online okruženja.

Prepoznavanje GBTDV:

GBTDV se manifestuje u različitim oblicima, uključujući:

- Sajber proganjanje (cyberstalking): uporno i neželjeno nadgledanje ili kontakt putem digitalnih sredstava
- Online uznemiravanje: slanje uvredljivih, pretećih ili zlostavljачkih poruka putem digitalnih platformi
- Doxxing: javno deljenje privatnih ili identifikacionih podataka bez saglasnosti
- Neovlašćeno deljenje intimnih slika (osvetnički pornografija): distribucija eksplicitnog sadržaja bez pristanka osobe na slici
- Govor mržnje zasnovan na rodu: širenje uvredljivog ili nasilnog sadržaja usmerenog na pojedince na osnovu njihovog roda
- Ovi oblici ponašanja često su motivisani rodom žrtve ili društvenim rodanim normama (ICRW, 2025).

Identifikacija GBTDV uključuje posmatranje:

- Šablona kontrole ili zastrašivanja: ponovljene radnje kojima se nastoji dominacija ili izazivanje straha kod žrtve.
- Korišćenja tehnologije za izvršenje zloupotrebe: upotreba digitalnih alata za uznemiravanje, nadgledanje ili nanošenje štete pojedincima.
- Ciljanje na osnovu roda: radnje usmerene na pojedince zbog njihovog rodnog identiteta ili izraza.

Co-funded by
the European Union

1. Prostorne i verbalne sposobnosti

- **Prostorne sposobnosti:** Neka istraživanja sugeriraju da muškarci mogu imati bolje rezultate u zadacima koji zahtevaju prostornu vizualizaciju, kao što je mentalna rotacija. Ova prednost se često pripisuje razlikama u strukturi mozga i hormonskim uticajima (ScienceDirect, 2025).
- **Verbalne sposobnosti:** Žene su pokazale bolje rezultate u verbalnim zadacima, uključujući jezičku fluentnost i razumevanje pročitano. Smatra se da ove razlike proizlaze iz varijacija u organizaciji mozga i društvenim iskustvima (ScienceDirect, 2025).

2. Performanse pamćenja

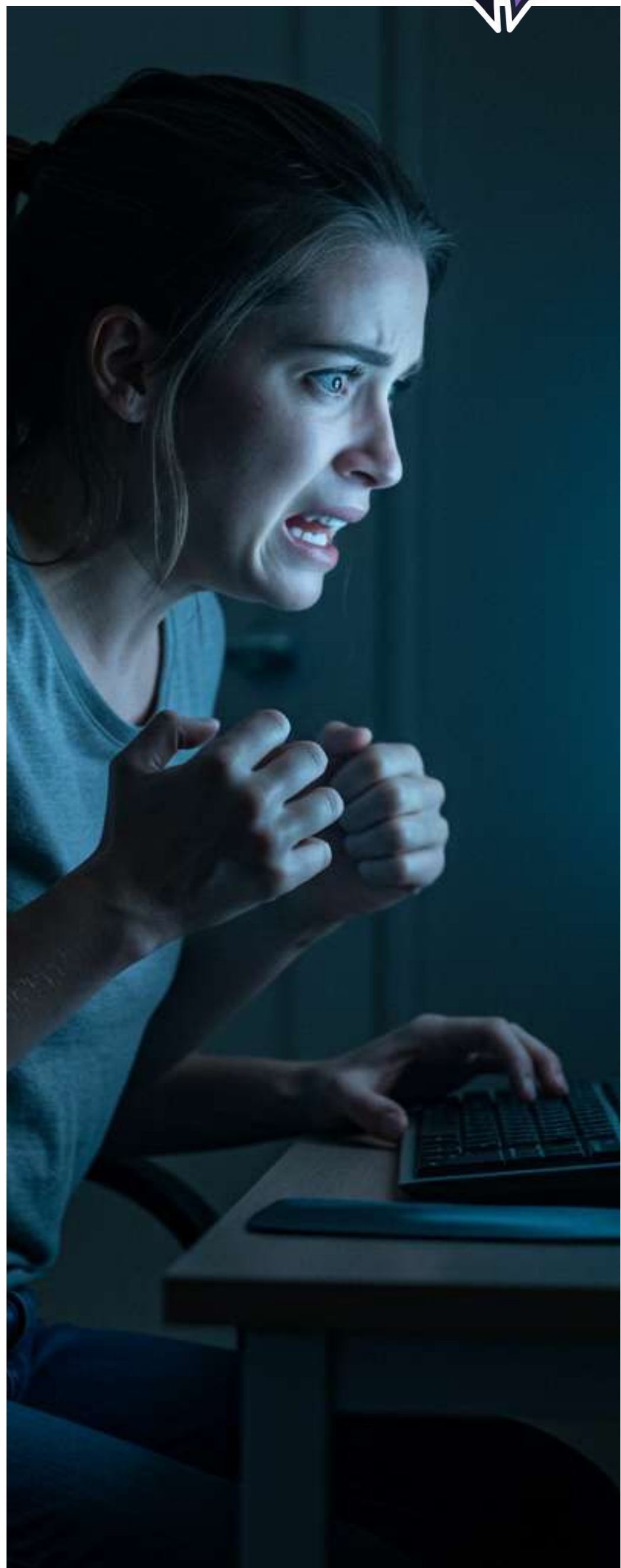
- **Episodno pamćenje:** Istraživanja pokazuju da žene bolje obavljaju zadatke vezane za episodno pamćenje, kao što je prisećanje ličnih iskustava ili prepoznavanje lica. Ova prednost može biti povezana sa razlikama u kognitivnim strategijama i obrascima neuralne aktivacije

3. Percepcija rizika i donošenje odluka

- **Rizično ponašanje:** Dokazi ukazuju da su muškarci uglavnom skloniji rizičnim ponašanjima od žena. Ova tendencija je povezana sa razlikama u moždanim regijama koje su uključene u obradu nagrade i kontrolu impulsa (Frontiers, 2025).
- **Strategije donošenja odluka:** Žene mogu usvojiti opreznije i promišljenije strategije donošenja odluka, što je potencijalno posledica pojačane aktivnosti u moždanim područjima povezanim sa regulacijom emocija i socijalnom kognicijom (Frontiers, 2025).
- **Stilovi obrade informacija**
- **Analitička naspram holističke obrade:** Neke teorije predlažu da su muškarci skloniji analitičkoj obradi, fokusirajući se na pojedinačne komponente, dok žene mogu usvojiti holistički pristup, uzimajući u obzir celokupan kontekst. Međutim, ove razlike zavise od individualne varijabilnosti i kulturnih uticaja (Carlson School of Management, 2025).

4. Uticaj društvenih i kulturnih faktora

5. Važno je prepoznati da kognitivne razlike nisu isključivo biološki određene. Socijalizacija, obrazovanje i kulturna očekivanja značajno oblikuju kognitivne sposobnosti i stilove obrade informacija. Na primer, društvene norme mogu podsticati razvoj određenih veština kod jednog roda više nego kod drugog, utičući na uočene razlike (American Psychological Association, 2025).

POGLEDAJMO PRIMERE

Type of media- Topic

Prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom (GBTDV) može se razlikovati između muškaraca i žena zbog razlika u socijalnoj kogniciji, emocionalnoj inteligenciji i društvenim percepcijama.

1. Socijalna kognicija i prepoznavanje emocija:
2. Istraživanja pokazuju da žene često bolje uspevaju u socijalnoj kogniciji i prepoznavanju emocija. Pregled iz 2012. godine objavljen u časopisu *Neuropsychologia* utvrdio je da su „žene bolje u prepoznavanju izraza lica, procesuiranju izraza i emocija uopšte“, dok su „muškarci bili bolji samo u prepoznavanju specifičnih ponašanja, uključujući bes, agresiju i preteće signale.“ Ova pojačana osetljivost može ženama olakšati identifikovanje suptilnih oblika GBTDV-a, kao što su online uznemiravanje ili emotivna manipulacija.
3. Percepcija upotrebe tehnologije u vezama:
4. Društvene norme mogu uticati na način na koji se ponašanja povezana sa GBTDV-om percipiraju. Studija Australijskog centra za društvena istraživanja pokazala je da „muškarci značajno češće smatraju da su stalna komunikacija i nadzor opravdani“, a jedan od deset Australijanaca, pretežno muškaraca, smatra da je praćenje partnerovog telefona ili pristupanje njihovim lozinkama prihvatljiv znak brige (Daily Telegraph, 2025). Ovo sugerise da neki muškarci mogu normalizovati ili zanemariti kontrolna ponašanja omogućena tehnologijom, što može otežati prepoznavanje GBTDV-a.
5. Ponašanja u potrazi za pomoći i prijavljivanju:
6. Razlike između polova pojavljuju se i u reakcijama na doživljavanje GBTDV-a. Žene češće prepoznaju i prijavljuju slučajeve online uznemiravanja, dok muškarci mogu manje prijavljivati zbog društvenih očekivanja ili nedostatka svesti. Pored toga, kulturni faktori utiču na prijavljivanje; na primer, studije u Aziji pokazale su da su „preživeli generalno nezadovoljni sistemima prijavljivanja i prevencije“, suočavajući se sa izazovima poput jezičkih barijera i percepcije da platforme neće preduzeti akciju (Bristol University Press Digital, 2025).

Zaključak:

Iako individualna iskustva variraju, nalazi ukazuju da su žene možda osetljivije na prepoznavanje GBTDV-a zbog razvijene socijalne kognicije i emocionalne svesti. Nasuprot tome, neki muškarci mogu određena kontrolna ponašanja smatrati prihvatljivim, što može dovesti do neprepoznavanja ili normalizacije GBTDV-a. Rešavanje ovih razlika zahteva obrazovne i informativne inicijative prilagođene oba pola, koje promovišu sveobuhvatno razumevanje GBTDV-a i njegovih manifestacija (Bristol University Press Digital, 2025).

Razumevanje rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom (GBTDV) i njegovih različitih oblika prepoznavanja kod muškaraca i žena je od ključnog značaja. Evo nekoliko slobodno dostupnih video materijala i online izvora koji se bave ovim pitanjima:

Socijalna kognicija i prepoznavanje emocija:

„Rodne razlike u prepoznavanju emocija“

Ovaj video istražuje razlike između muškaraca i žena u procesuiranju i prepoznavanju emocija, nudeći uvide u varijacije socijalne kognicije.

Pogledajte na YouTube-u

Webinar:

Ovaj webinar raspravlja o tome kako se tehnologija može zloupotrebiti za prinudnu kontrolu u vezama, ističući društvene percepcije i rodne razlike.

Pristupite webinaru – New York Post

„Razumevanje tehnološke prinudne kontrole“

Članak koji govori o normalizaciji ponašanja poput praćenja telefona i deljenja lozinki u vezama, naglašavajući rizike tehnološke prinudne kontrole.

Pročitajte više – news + Daily Telegraph + New York Post

Ponašanja u potrazi za pomoći i prijavljivanju:

„Izazovi u prijavljivanju zloupotrebe posredovane tehnologijom“

Članak koji ističe nezadovoljstvo preživelih trenutnim sistemima prijavljivanja zloupotreba, naglašavajući potrebu za unapređenjem podrške.

Pročitajte članak

Ovi resursi su izuzetno preporučeni za proučavanje, jer pružaju sveobuhvatno razumevanje rodni nijansi u prepoznavanju i rešavanju problema GBTDV-a.

GBTDV - Trening modul

Digitalna tehnologija je transformisala obrazovanje, stvarajući nove mogućnosti za učenje. Međutim, takođe je izložila pojedince — naročito žene, LGBTQ+ osobe i marginalizovane zajednice — povećanim rizicima od sajber uznemiravanja, proganjanja, doxxinga i drugih oblika zloupotrebe posredovane tehnologijom.

Edukatori odraslih i novinari imaju ključnu ulogu u stvaranju sigurnih i inkluzivnih obrazovnih sredina koje promovišu digitalnu pismenost, etičko ponašanje na mreži i institucionalne promene. Ovaj priručnik oprema edukatore znanjem, strategijama i resursima koji pomažu polaznicima da bezbedno koriste digitalne prostore, istovremeno zagovarajući politike koje se bore protiv GBTDV-a.

📌 Ciljevi učenja (ILOs)

Do kraja ove obuke, edukatori odraslih će moći:

1. Razumevanje GBTDV i svest o digitalnoj bezbednosti
 - Definirati GBTDV i njegove različite oblike (sajberproganjanje, doxxing, zloupotreba duboke laži itd.)
 - Objasniti kako online uznemiravanje nesrazmerno pogađa žene i marginalizovane grupe
 - Prepoznati rizike digitalne bezbednosti i opremiti polaznike strategijama za samoodbranu na mreži
2. Kreiranje sigurnih i inkluzivnih obrazovnih sredina
 - Prepoznati uticaj digitalnog uznemiravanja na učešće odraslih učenika u obrazovanju
 - Uspostaviti inkluzivne i respektabilne prostore, kako online, tako i offline
 - Implementirati mehanizme anonimnog prijavljivanja i podrške za pogođene polaznike
3. Uklanjanje prepreka obrazovanju i zagovaranje promena u politikama
 - Identifikovati prepreke koje sprečavaju preživeli GBTDV-a da nastave školovanje
 - Zalagati se za mentalnu i pravnu podršku učenicima pogođenim online nasiljem
 - Zalagati se za institucionalne politike koje štite i učenike i edukatore od online zlostavljanja
4. Podučavanje digitalne etike i odgovorne upotrebe
 - Promovirati etičko digitalno ponašanje, sa fokusom na pristanak, privatnost i respektabilnu komunikaciju
 - Podučavati polaznike da prepoznaju i osporavaju rodno zasnovanu digitalnu zloupotrebu
 - Podsticati strategije intervencije posmatrača kako bi se sprečilo online uznemiravanje

Avoid

Video materijali i dokumentarci

- „The Social Dilemma“ (Netflix) – Istražuje kako digitalne platforme doprinose online uznemiravanju i zloupotrebama.
- „Revenge Porn: A Survivor’s Story“ (BBC) – Studija slučaja o uticaju neovlašćenog deljenja intimnih slika.

Podcasti i audio resursi

- „The Digital Human“ – Istražuje etičke dileme u digitalnoj komunikaciji i online zloupotrebama.
- „TED Talks: Fighting Online Harassment“ – Stručnjaci razgovaraju o strategijama borbe protiv GBTDV-a.
- „UNESCO’s Digital Rights Series“ – Intervjui sa edukatorima i donositeljima politika o bezbednosti na mreži.

Interaktivni materijali za učenje

- Vežbe sajber bezbednosti: „Kako prepoznati deepfake“ – Interaktivni alat za prepoznavanje AI-generisanih dezinformacija.

Alati i demonstracije za online bezbednost

- Block Party (X Safety App) – Pomaže polaznicima u upravljanju online uznemiravanjem.
- Trening digitalne bezbednosti (Amnesty International) – Besplatan resurs za digitalnu samoodbranu.
- Google Reverse Image Search – Pomaže u proveru manipuliranih ili deepfake slika.

Material

Vreme

Vreme potrebno za završetak modula: 60 akademskih sati

Opšti pregledi i istraživački radovi

- „Technology-Facilitated Gender-Based Violence: What is it, and How Can We Address it?“, UN Women (2021)
- „The Role of Technology in Domestic Abuse“, Refuge & Avast Report (2021)
- „Online Gender-Based Violence: A Global Snapshot“, World Wide Web Foundation (2020)

Resursi za novinare

- „Reporting on Technology-Facilitated Abuse: A Guide for Journalists“, Međunarodni novinari (ICFJ) (Pretražite resurse o zloupotrebama posredovanim tehnologijom)
- „Gender-Based Online Harassment and the Role of Media“, UNESCO (2021)

Project n. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

Training Modul - GBTDV

Pitanje

Pitanje 1: Šta je rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV)?

Odgovor

„GBTDV označava korišćenje digitalnih tehnologija (npr. društvenih mreža, aplikacija za razmenu poruka ili online platformi) za uznemiravanje, zastrašivanje, iskorišćavanje ili nanošenje štete pojedincima na osnovu njihovog roda. Ovo uključuje radnje poput sajber proganjanja, neovlašćenog deljenja intimnih slika (osvetnički pornografija), online uznemiravanja i govora mržnje zasnovanog na rodu.“

Pitanje

Zašto je rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV) posebno štetno za žene i marginalizovane rodne grupe?

Odgovor

GBTDV je posebno štetan za žene i marginalizovane rodne grupe jer se često koristi za ciljano uznemiravanje, zastrašivanje i diskriminaciju koja pojačava njihove ranjivosti u društvu. Ove grupe su češće izložene online nasilju koje može dovesti do emocionalnog stresa, društvene izolacije, narušavanja reputacije, pa čak i fizičke ugroženosti. Digitalna priroda nasilja omogućava širenje zlostavljanja na široku publiku, što dodatno produbljuje njihove probleme i otežava zaštitu i pravnu intervenciju.

Pitanje

Navedite tri uobičajena oblika rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom. Dajte primere za svaki.

Odgovor

1. Sajberproganjanje (Cyberstalking): Uporno online praćenje i neželjena komunikacija putem društvenih mreža ili imejllova.
2. Primer: Osoba više puta šalje preteće poruke ili prati online aktivnosti žrtve.
3. Neovlašćeno deljenje intimnih slika (Osvetnički pornografski sadržaj): Deljenje privatnih, eksplicitnih slika bez pristanka osobe na njima.
4. Primer: Partner deli intimne fotografije nakon raskida kako bi se osvetio ili osramotio drugu osobu.
5. Online uznemiravanje: Korišćenje interneta za slanje zlostavljačkih ili pretećih poruka koje su usmerene na pol, identitet ili izražavanje osobe
6. Primer: Žena prima niz mizoginih komentara na društvenim mrežama nakon što je iznela svoje mišljenje.

GBTDV - Training Modul

Pitanje

Koji su neki od izazova sa kojima se suočavaju muške i ženske žrtve GBTDV-a u prepoznavanju i prijavljivanju?

Odgovor

Muške žrtve: Muškarci mogu biti manje skloni da prepoznaju određena ponašanja (npr. digitalnu kontrolu ili manipulaciju) kao oblike nasilja zbog društvenih normi koje obeshrabruju emocionalnu ranjivost i prijavljivanje.

Ženske žrtve: Žene su sklonije da prepoznaju GBTDV, ali se mogu suočiti sa preprekama poput straha da im se neće verovati, društvene stigme ili nedostatka svesti o svojim pravima. Kulturne norme i društvena očekivanja takođe mogu odvratiti žene od prijavljivanja ili traženja pomoći.

Pitanje

Kako obrazovni programi mogu pomoći u prevenciji i rešavanju rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom (GBTDV)?

Odgovor

Obrazovni programi mogu podizati svest o tome šta predstavlja rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV), podučavajući i muškarce i žene da prepoznaju štetna ponašanja i zaštite sebe na internetu. Oni mogu promovisati digitalnu pismenost, podsticati respektabilne interakcije na mreži i pružati resurse za žrtve. Pored toga, obrazovanje može izazvati štetne rodne norme koje normalizuju zlostavljanje i promovisati jednakost i sigurna online okruženja.

Pitanje

Kako se pojedinci mogu zaštititi od rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom (GBTDV)?

Odgovor

Pojedinci mogu preduzeti nekoliko koraka kako bi se zaštitili od rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom (GBTDV):

- Održavati jake postavke privatnosti na nalogima društvenih mreža i izbegavati deljenje ličnih informacija na internetu.
- Koristiti sigurne lozinke i dvofaktorsku autentifikaciju za online naloge.
- Pažljivo razmatrati sadržaj koji dele sa drugima, posebno intimne slike ili osetljive informacije.
- Prijaviti uznemiravanje ili pretnje administratorima platformi i, po potrebi, nadležnim organima.
- Potražiti podršku putem telefona za pomoć ili savetovališta ukoliko dožive online nasilje.

SAŽETAK

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV)

PREGLED TEME

- Lažne vesti se šire brže od istine
- Studija MIT-a iz 2018. godine otkrila je da se lažne vesti šire šest puta brže od pravih vesti, naročito na društvenim mrežama. Dezinformacije zasnovane na spolu, uključujući lažne priče o feminističkim pokretima, LGBTQ+ pravima ili poznatim ženama, dobijaju na popularnosti zbog emotivnog uticaja i pristrasnosti.
- Tehnologija deepfake nepravedno cilja žene
- Prema Deeptrace Labs, 90% deepfake video zapisa sadrži neovlašćeni eksplicitan sadržaj, i gotovo svi su usmereni na žene.
- Rodna pristrasnost u veštačkoj inteligenciji i algoritmima
- Mnogi algoritmi društvenih mreža pojačavaju i šire kontroverzan i obmanjujući sadržaj vezan za rod. Studije pokazuju da AI platforme prioritet daju angažmanu umesto istini, često favorizujući senzacionalističke ili pristrasne narative o ženama i rodnim pitanjima.
- Moć medijske pismenosti: Provera činjenica može smanjiti dezinformacije za 50%
- Istraživanja ukazuju da ljudi koji su obučeni da proveravaju izvore i kritički analiziraju medije smanjuju svoju podložnost dezinformacijama za skoro polovinu. Podučavanje medijske pismenosti sa fokusom na rod može suzbiti lažne vesti o ženama i marginalizovanim grupama.
- Dezinformacije i online uznemiravanje su povezani
- Lažne vesti i dezinformacije zasnovane na rodu podstiču online uznemiravanje, a studije pokazuju da žene novinarke i aktivistkinje dobijaju 20% više poruka mržnje nego njihovi muški kolege. Ovo zastrašivanje obeshrabruje učešće žena u javnom diskursu.
- Programi medijske pismenosti efikasni su u borbi protiv rodno zasnovanih lažnih vesti
- Zemlje koje su uvele medijsku pismenost u školske kurikule, poput Finske, pokazuju znatno manju podložnost dezinformacijama. Implementacija rodno osetljive medijske edukacije može pomoći u borbi protiv rodno povezane medijske manipulacije.

ZAKLJUČAK 1

- Da li postoji dovoljno znanja i veština za obezbeđivanje digitalne bezbednosti i svesti?
- Treba biti svestan da smo svi izloženi online uznemiravanju, sajberproganjanju, doxxingu i drugim izazovima.
- Na primer, da li znate kako koristiti odgovarajuće lozinke (minimalno 8 karaktera sa velikim i malim slovima, brojevima i specijalnim znakovima)?

ZAKLJUČAK 2

- Da li smo sigurni da smo kreirali sigurna okruženja za učenje?
- Da li postoji tolerancija prema žrtvama i empatija, imajući u vidu da možda nisu spremne da govore o svojim iskustvima?
- Da li se osećaju sigurno i online i offline da učestvuju u događajima?

ZAKLJUČAK 3

- Mogu postojati prepreke u obrazovanju jer žrtve ne veruju sadržaju.
- Da li polaznicima/učesnicima dozvoljavate da govore ne o sebi, već o drugim osobama koristeći studije slučaja?

ZAKLJUČAK 4

- Da li su edukatori sigurni u pogledu digitalne etike, na primer da neće dalje širiti informacije?
- Da li su edukatori i polaznici sigurni kako su teme povezane sa održivošću?

DODATNI MATERIJALI

BELEŠKE

Prikupite i razmislite o argumentima za vašu temu debate.

Koristite odgovarajuće jezičke konstrukcije o kojima smo govorili, kao što su „stoga“, „tako“, „tako da“, „budući da“, „zato što“, „ako“, „onda“ i druge koje su relevantne za vašu temu.

Svaki član grupe treba da pripremi svoje argumente koristeći jezičke strukture naučene na ovom času.

DISKUSIJA

Prikupite i razradite argumente za temu vaše debate.

Iskoristite odgovarajuće jezičke strukture o kojima smo pričali, uključujući „stoga“, „tako“, „tako da“, „budući da“, „zato što“, „ako“, „onda“ i druge koje su relevantne za vašu temu.

Svaki član grupe treba da pripremi svoje argumente koristeći naučene jezičke strukture tokom ovog časa.

MULTIMEDIA

- Snopes (www.snopes.com):
Razotkriva viralne dezinformacije
- FactCheck.org
(www.factcheck.org):
Proverava tačnost političkih tvrdnji
- Google Reverse Image Search: Pomaže u otkrivanju lažnih ili izmenjenih slika

Modul 4

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom - Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega

Zonta Club of Jelgava

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

1. UVOD U GBTDV (Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom) – Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega
 2. HAJDE DA POGLEDAMO VESTI
 3. OBUČNI MODUL
 4. ZAKLJUČCI
-

MEDEA

GBTDV – Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega

GBTDV označava štetne radnje koje se izvršavaju putem digitalnih tehnologija i usmerene su na pojedince na osnovu njihovog roda. To uključuje online uznemiravanje, sajberproganjanje, deepfake pornografiju, doxxing i druge digitalne pretnje.

Ključne statistike:

- 38% žena širom sveta doživelo je online zlostavljanje, prema izveštaju UN-a iz 2021. godine.
- 58% žena koje su se suočile sa online nasiljem izjavilo je da je to uticalo na njihovo mentalno zdravlje (Amnesty International, 2020).
- 85% LGBTQ+ osoba prijavilo je da su iskusile neki oblik online uznemiravanja (GLAAD, 2022).

Uobičajeni oblici GBTDV-a

- **Online uznemiravanje:** Pretnje, uvrede ili zlostavljanje putem društvenih mreža, imejlova ili aplikacija za razmenu poruka.
- **Doxxing:** Javno objavljivanje ličnih podataka bez pristanka.
- **Neovlašćeno deljenje intimnih slika:** Distribucija eksplicitnog sadržaja bez dozvole.
- **Tehnologija deepfake:** AI-generisani lažni video snimci ili slike koje se koriste za nanošenje štete pojedincima.
- **Sajberproganjanje:** Ponovljene online pretnje koje izazivaju strah ili zastrašivanje.

1. Strategije prevencije

a. Mere digitalne bezbednosti

- Koristite jake lozinke i omogućite dvofaktorsku autentifikaciju (2FA).
- Redovno proveravajte postavke privatnosti na društvenim mrežama.
- Budite oprezni prilikom deljenja ličnih informacija na internetu.

b. Podizanje svesti u zajednici i digitalna pismenost

- Radionice i obuke: škole, radna mesta i zajednice treba da edukuju ljude o prepoznavanju i reagovanju na online nasilje.
- Programi intervencije posmatrača: podstičite sigurno delovanje kada se svedoči GBTDV-u.

c. Odgovornost platformi

- Tehnološke kompanije treba da sprovode strožu kontrolu sadržaja i budu transparentne u prijavljivanju zloupotreba.
- Podstičite korišćenje AI alata za detekciju i uklanjanje štetnog sadržaja.

Prepoznavanje i reagovanje na GBTDV:

a. Neposredni koraci za žrtve

- Dokumentovanje dokaza: Sačuvajte snimke ekrana, imejlove i zapise poruka za pravnu ili platformsku prijavu.
- Prijava zloupotrebe: Koristite mehanizme za prijavljivanje unutar platformi (Facebook, Twitter, Instagram itd.).
- Pokretanje pravnog postupka: Mnoge zemlje imaju zakone o sajber kriminalu koji štite od digitalnog zlostavljanja.

b. Pravne zaštite (specifične za zemlje)

- EU: Opšta uredba o zaštiti podataka (GDPR) pruža zaštitu privatnosti podataka.
- SAD: Zakon o nasilju nad ženama (VAWA) uključuje odredbe o sajber uznemiravanju.
- Indija: Zakon o informacionim tehnologijama (2000) krivično goni sajberproganjanje i online zlostavljanje.

c. Resursi za mentalno zdravlje i podršku

- Krizni telefoni za pomoć: Organizacije poput Cyber Civil Rights Initiative (CCRI) pružaju podršku žrtvama.
- Online terapija i grupe podrške: Potražite stručnu pomoć ukoliko je potrebno.

Co-funded by
the European Union

Podsticanje rodno osetljivih digitalnih politika u kompanijama
Mnoge društvene mreže i tehnološke kompanije imaju nejasne ili nedovoljne politike koje se bave rodno zasnovanim digitalnim nasiljem.

Primeri promena na platformama i uspeha zagovaranja:

- Facebook/Meta: Uveo automatizovanu detekciju govora mržnje i zloupotrebe usmerene na žene, pomoću veštačke inteligencije.
- Twitter/X: Nakon kritika zbog online zlostavljanja, lansirana je aplikacija Block Party koja filtrira uznemiravanje.
- Instagram: Godine 2022. platforma je unapredila filtriranje komentara kako bi automatski sakrivala uvredljiv jezik.

Akcije za promene:

- Zagovarajte angažovanje ljudskih moderatora obučenih za rodno zasnovano nasilje radi pregleda prijava zloupotrebe.
- Tražite brže reakcije na prijave zloupotrebe (neke platforme čekaju nedeljama na akciju).
- Zahtevajte strože kazne za ponavljače (npr. trajne zabrane).

Primeri AI alata za digitalnu bezbednost:

- Google Perspective API: Prepoznaje toksične komentare u realnom vremenu.
- Troll Patrol (Amnesty International): Koristi AI za praćenje i mapiranje online zlostavljanja žena.
- Facebook-ov AI moderacioni sistem: Obeležio je 90% objava sa govorom mržnje pre ljudske provere u 2021. godini.

Izazovi i naredni koraci:

- Mnogi AI modeli imaju problem sa prepoznavanjem konteksta, što dovodi do lažno pozitivnih ili propuštenih slučajeva zloupotrebe.
- Potrebno je zagovaranje kako bi kompanije ulagale u bolje skupove podataka za obuku AI sistema.

6. Alati za digitalnu samoodbranu za online bezbednost

Nekoliko aplikacija i dodataka za pretraživače pomažu žrtvama da se zaštite od digitalnog uznemiravanja.

Najbolji dostupni alati za samoodbranu:

- Block Party (za Twitter/X): Blokira uznemirivače i filtrira toksične poruke.
- Face Guardian: AI alat koji detektuje deepfake pornografske slike i upozorava žrtve.
- StopNCII.org: Pomaže žrtvama neovlašćenog deljenja intimnih slika (osvetnički pornografija) da uklone svoje fotografije sa interneta.
- Privacy Badger: Dodatak za pretraživače koji blokira praćenje i prikupljanje ličnih podataka.

Kako promovisati ove alate?

- Uključiti ih u obuke o sajber bezbednosti u školama i na radnim mestima.
- Podstaci tehnološke kompanije da ih integrišu kao standardne funkcije na svojim platformama.
- Širiti svest kroz kampanje na društvenim mrežama.

Sara (ime promenjeno, a fotografija nije prava osoba), vedra i živahna, delila je svoje umetničke radove na internetu. Trolovi su se spustili, njihove reči poput kiseline, ismavajući njen talenat i izgled. Stid je rastao, njen osmeh je bledeo. Prestala je da stvara, a radost joj je zamenila strah od sledećeg mrzilačkog komentara. San joj je postao nemiran, ispunjen ponavljanjem uvreda. Prijatelji su primetili njen povlačenje, ali ona je samo slegla ramenima i rekla: „Nije ništa.“ Nekada platno za njene snove, internet je sada delovao kao kavez. Njeno samopouzdanje bilo je polomljeno, a ona je dovodila u pitanje svoju vrednost, dok joj je online svet postao stalni, tihi mučitelj.

Sara, povređena online mržnjom, potražila je utehu u grupi podrške za žrtve sajberbulinga. Online forumi, koji su joj u početku delovali zastrašujuće, postali su joj prva linija pomoći, gde je delila priče i strategije. Terapeutkinja specijalizovana za traumu pomogla joj je da izgradi samopouzdanje. Naučila je kako da pažljivo bira sadržaj u svom online prostoru, blokirajući negativnost. Polako joj se umetnička iskra ponovo rasplamsala, ali sada sa opreznim sjajem. Na kraju, ponovo je delila svoje radove, ali ovaj put sa štitom samosaosećanja.

Molimo vas da se obavezno obratite za pomoć ako vam je potrebna!

POGLEDAJMO PRIMERE

GBTDV – Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega

Inicijative Evropske unije

Evropska unija je proaktivno pristupila problemu govora mržnje na internetu i sajber uznemiravanja. U januaru 2025. godine, velike tehnološke kompanije, uključujući Facebook, X (bivši Twitter) i YouTube, saglasile su se da pojačaju napore u borbi protiv govora mržnje u okviru revidiranog kodeksa ponašanja integrisanog sa Digitalnim zakonikom EU (DSA). Ovaj ažurirani kodeks zahteva saradnju sa nevladinim i javnim organizacijama u praćenju govora mržnje, a kompanije su obavezne da pregledaju najmanje dve trećine prijavljenih slučajeva u roku od 24 sata (Reuters). U oktobru 2024. godine, EU je uspostavila sistem za nametanje sankcija pojedincima i entitetima odgovornim za sajber napade, dezinformacije i sabotaze, naročito onima povezanim sa stranim mešanjem. Ovaj okvir omogućava EU da cilja one koji narušavaju njene vrednosti ili bezbednost kroz zamrzavanje imovine i zabrane putovanja (AP News, 2025).

Rumunija je u julu 2020. godine izmenila zakon o porodičnom nasilju kako bi uključila „kibernetičko nasilje“, prepoznajući sajber uznemiravanje kao oblik porodičnog zlostavljanja. Ovo uključuje pretnje putem interneta, poruke sa ciljem da se žrtva osramoti ili ućutka, kao i neovlašćeni pristup privatnim podacima. Izmena usklađuje rumunski zakon sa zakonima drugih zemalja EU i naglašava ozbiljnost online uznemiravanja (euronews, 2025).

Italija je preduzela zakonodavne korake u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja, uključujući zloupotrebu tehnologije:

- Zakonodavne reforme: Godine 2019, Italija je izmenila Krivični zakonik dodajući odredbe protiv neovlašćenog deljenja intimnih slika, poznatog kao „osvetnički pornografija“. Član 612-ter predviđa kazne zatvora od jedne do šest godina i novčane kazne od 5.000 do 15.000 evra za prekršiće. Takođe se odgovornim smatraju i sekundarni distributeri, s ciljem suzbijanja širenja takvog sadržaja (EST - European Student Think Tank, 2025).
- Nedavne inicijative: U martu 2025, italijanska vlada je odobrila nacrt zakona koji uvodi pravnu definiciju „femicida“ u krivični zakon, sa kaznom do doživotnog zatvora. Ova inicijativa ima za cilj borbu protiv alarmantnih stopa nasilja nad ženama, uključujući digitalno zlostavljanje (AP News, 2025).
- Javna svest: Značajni slučajevi, poput ubistva Đulije Čečetin 2023, pokrenuli su nacionalne debate o rodno zasnovanom nasilju. Njena porodica osnovala je Fondaciju Đulija Čečetin radi promocije obrazovanja i prevencije nasilja, naglašavajući potrebu za kulturnom promenom (Reuters, The Guardian, AP News, 2025).

Letonija ima opšte zakone koji se bave porodičnim nasiljem i uznemiravanjem, kao i sveobuhvatne strategije i kampanje usmerene na rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom.

- Javna svest: Kontinuirana javna edukacija je ključna za promenu društvenih stavova koji održavaju rodno nasilje, kako online, tako i offline.
- Sistemi podrške: Jačanje mreža podrške za žrtve, uključujući savetovanje i pravnu pomoć, od suštinskog je značaja.

Srbija je prepoznala rastući problem rodno zasnovanog nasilja posredovanog tehnologijom i pokrenula je nekoliko mera (Ujedinjene nacije u Srbiji, 2025):

- Kampanja Bodyright: Pokrenuta od strane UNFPA u novembru 2022, ova kampanja podiže svest o rodno zasnovanom nasilju posredovanom tehnologijom (TFGBV). Ističe da je 85% žena globalno doživelo ili bilo svedokom online nasilja, dok u Srbiji preko 78% mladih devojaka ne oseća sigurnost na internetu. Kampanja uključuje edukaciju vršnjaka i radionice u različitim opštinama (Ujedinjene nacije u Srbiji).
- Angažovanje mladih: U novembru 2023. godine Srbija je pokrenula kampanju „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“, fokusirajući se na osnaživanje mladih kao pokretača promena. Inicijativa je istakla ulogu mladih u stvaranju društva sa nultom tolerancijom prema nasilju nad ženama i devojka (UNDP).
- Digitalna edukacija za pravne stručnjake: Ujedinjene nacije u Srbiji sarađivale su sa Pravosudnom akademijom na razvoju online platforme za učenje koja pruža obuke o prevenciji i reagovanju na porodično nasilje, uključujući aspekte nasilja posredovanog tehnologijom, namenjene pravnim profesionalcima (UN Sustainable Development Goals, Ujedinjene nacije u Srbiji).

U junu 2022. godine japanski parlament je usvojio zakon kojim se „online uvrede“ kažnjavaju zatvorom. Prema izmenjenom krivičnom zakonu, počinioci mogu biti kažnjeni zatvorom do jedne godine ili novčanom kaznom do 300.000 jena (oko 2.300 evra). Ova zakonodavna promena usledila je nakon poznatih slučajeva sajberbulinga, uključujući tragični samoubistvo TV zvezde Hane Kimure 2020. godine (Indiatimes, Medium, 2025).

GBTDV: Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega - Trening modul

Ovaj trening modul ima za cilj da opremi novinare, edukatore odraslih i sve ostale zainteresovane sa znanjem, veštinama i etičkim smernicama neophodnim za tačno, senzitivno i odgovorno izveštavanje o GBTDV-u. Fokusira se na unapređenje njihove sposobnosti da prepoznaju, istraže i prate slučajeve rodno zasnovanog nasilja olakšanog tehnologijom, istovremeno osiguravajući izveštavanje usmereno na preživele i poštujući etičke principe.

Prepoznavanje i reagovanje na GBTDV

- Definirati rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV) i njegove različite oblike (sajberproganjanje, doxxing, deepfake, online uznemiravanje itd.).
- Identifikovati kako rodne norme i strukture moći doprinose digitalnom nasilju.
- Prepoznati psihološke, društvene i pravne posledice GBTDV-a po žrtve.

Etično i odgovorno izveštavanje o GBTDV-u

- Primenjivati tehnike izveštavanja usmerene na žrtve koje osiguravaju privatnost, dostojanstvo i saglasnost u pripovedanju.
- Razumeti rizike ponovnog traumiranja i kako sprovesti senzitivne intervju sa preživelima.
- Razlikovati senzacionalizam od odgovornog novinarstva pri izveštavanju o digitalnom nasilju.
- Izbegavati rodno opterećen jezik, pristrasnost i okrivljavanje žrtve u izveštavanju.

Istraživanje i verifikacija slučajeva GBTDV-a

- Koristiti digitalne alate i obaveštajne izvore otvorenog koda (OSINT) za proveru online pretnji, deepfake sadržaja i slučajeva sajber uznemiravanja.
- Identifikovati trendove dezinformacija i dezinformacija vezanih za rodno zasnovano digitalno nasilje.
- Prepoznati AI-generisani zlostavljački sadržaj, uključujući deepfake, manipuliranih slika i kloniranje glasa.

Pravni i politički okviri o GBTDV-u

- Razumeti relevantne zakone o sajber uznemiravanju i propise o digitalnoj bezbednosti, kako lokalne, tako i međunarodne.
- Objasniti pravna prava žrtava i odgovornosti novinara prilikom izveštavanja o online zloupotrebama.
- Prepoznati uloge tehnoloških kompanija, vlada i civilnog društva u borbi protiv GBTDV-a.

Razumevanje digitalne bezbednosti i samoodbrane za novinare

- Sprovoditi lične mere digitalne bezbednosti kako bi se zaštitili od online uznemiravanja i doxxinga.
- Prepoznavati znakove ciljanih online napada na novinare koji izveštavaju o rodno zasnovanom nasilju.
- Razvijati strategije za bezbedno online angažovanje i interakciju prilikom pokrivanja tema GBTDV-a.

Izbegavati rodno opterećen jezik, pristrasnost i okrivljavanje žrtve u izveštavanju.

Uvod

GBTDV: Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega - Trening modul

Pitanje Koje su ključne etičke smernice koje treba imati na umu prilikom izveštavanja o slučajevima GBTDV-a?

Odgovor

Novinari treba da:

- Dobiju informisani pristanak pre objavljivanja priča preživelih
- Štite privatnost žrtava izbegavajući otkrivanje identifikacionih podataka (npr. adresa stanovanja, puno ime, korisnička imena na društvenim mrežama)
- Izbegavaju jezik koji okrivljuje žrtvu (npr. „Nije trebala da objavljuje te slike“)
- Koriste senzitivne i nesenzacionalističke naslove kako bi sprečili ponovnu traumu žrtve

Pitanje Koje su uobičajene greške koje novinari prave prilikom izveštavanja o GBTDV-u?

Odgovor

- Fokusiranje na postupke žrtve umesto na odgovornost počinioca
- Korišćenje naslova koji privlače pažnju senzacionalizmom zloupotrebe (npr. „Procurele fotografije poznate žrtve“)
- Zanemarivanje sistemske prirode digitalnog nasilja i tretiranje kao izolovanih incidenata

Pitanje Kako novinari mogu proveriti tvrdnje o online uznemiravanju?

Odgovor

- Koristite alate digitalne forenzike kao što su InVID i Digital Verification Corps Amnesty Internationala
- Proveravajte vremenske oznake i metapodatke snimaka ekrana, poruka i video zapisa
- Analizirajte aktivnost na društvenim mrežama radi uočavanja obrazaca koordinisanog zlostavljanja
- Konsultujte stručnjake za sajber bezbednost kako biste potvrdili pokušaje hakovanja ili lažnog predstavljanja

Training Module - GBTDV

Pitanje

Šta su zloupotrebe deepfake tehnologije i kako ih novinari mogu otkriti?

Odgovor

Deepfake tehnologija manipuliše slikama, video zapisima ili zvukom kako bi kreirala lažni, ali realističan medijski sadržaj, često korišćen za osvetničku pornografiju ili dezinformacije. Alati za otkrivanje uključuju:

- Microsoft Video Authenticator – Analizira slike i video zapise u potrazi za AI-generisanim izmenama.
- Google Deepfake Detection AI – Prepoznaje neprirodne pokrete lica i artefakte.
- Pretraga obrnutom slikom (Google, TinEye) – Pronalazi izvornu sliku kako bi razotkrio lažni sadržaj.

Pitanje

Šta novinari treba da znaju o izveštavanju o GBTDV uz poštovanje digitalnih prava?

Odgovor

- Obezbediti usklađenost sa zakonima o zaštiti podataka (npr. GDPR u Evropi).
- Izbegavati objavljivanje privatnih komunikacija osim ako je to u javnom interesu i etički opravdano.
- Razmotriti pravne rizike pri otkrivanju počinilaca (npr. zakoni o kleveti).

Pitanje

Koji su ključni saveti za digitalnu bezbednost novinara koji izveštavaju o GBTDV-u?

Odgovor

- Koristite enkriptovanu komunikaciju (npr. Signal, ProtonMail) prilikom razgovora sa izvorima
- Aktivirajte dvofaktorsku autentifikaciju (2FA) na svim nalogima
- Izbegavajte deljenje podataka o geolokaciji u objavama na društvenim mrežama
- Redovno proveravajte pretnje doxxingom koristeći OSINT alate
- Ne ulazite u rasprave sa trolovima – to često dovodi do eskalacije uznemiravanja
- Dokumentujte i prijavite pretnje – pravite snimke ekrana i prijavite ih platformama ili nadležnim organima
- Koristite alate za blokiranje i filtriranje – aplikacije poput Block Party pomažu u kontroli online interakcija
- Potražite podršku od kolega ili organizacije – medijske kuće trebaju da obezbede obuke o digitalnoj bezbednosti i resurse za mentalno zdravlje

SAŽETAK

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV) – Kako ga sprečiti i boriti se protiv njega

PREGLED

Rodno zasnovano nasilje posredovano tehnologijom (GBTDV) je rastuća pretnja koja nesrazmerno pogađa žene, LGBTQ+ osobe i marginalizovane grupe. Novinari imaju ključnu ulogu u podizanju svesti, oblikovanju javnog diskursa i odgovornosti počinitelaca, istovremeno osiguravajući etično, senzitivno i zasnovano na činjenicama izveštavanje. Ova obuka oprema novinare alatima za prepoznavanje, istraživanje i odgovorno izveštavanje o GBTDV-u, uz zaštitu sopstvene bezbednosti i bezbednosti svojih izvora.

ZAKLJUČAK 1

Razumevanje i prepoznavanje GBTDV-a

GBTDV obuhvata sajberproganjanje, doxxing, zloupotrebu deepfake tehnologije, govor mržnje, osvetničku pornografiju i uznemiravanje generisano veštačkom inteligencijom.

Žene i LGBTQ+ osobe suočavaju se sa nesrazmernim digitalnim nasiljem koje često dovodi do psihološkog stresa, narušavanja ugleda i autocenzure.

GBTDV nije samo individualni problem, već sistemski, često podstaknut mizoginijom, diskriminacijom i nedostatkom odgovornosti u digitalnim prostorima.

ZAKLJUČAK 2

Etično i odgovorno novinarstvo o GBTDV-u

Novinari moraju staviti na prvo mesto bezbednost i dostojanstvo preživelih, koristeći izveštavanje usmereno na žrtve koje izbegava senzacionalizam, okrivljivanje žrtve i otkrivanje ličnih podataka.

Etičke tehnike intervjuisanja uključuju dobijanje informisanog pristanka, zaštitu anonimnosti i korišćenje jezika osetljivog na traumu.

- Naslovi i članci treba da se fokusiraju na počinioca, sistemske propuste i rešenja, umesto da senzacionalizuju patnju žrtava.

ZAKLJUČAK 3

Istraživanje slučajeva GBTDV-a i razumevanje pravnog okvira

Digitalna forenzika i OSINT alati pomažu u proveru sajber uznemiravanja, deepfake sadržaja i koordinisanih napada.

Italija: Krivično goni osvetničku pornografiju (kazna do 6 godina zatvora).

Japan: Kažnjava online uvrede (kazna do 1 godine zatvora).

EU Digital Services Act (DSA): Obavezuje tehnološke kompanije da brzo uklanjaju štetni sadržaj.

Novinari moraju uskladiti temeljnost istrage sa pravnim aspektima, vodeći računa da ne naruše zakone o zaštiti podataka prilikom izveštavanja.

ZAKLJUČAK 4

Novinari koji izveštavaju o GBTDV često sami postaju meta online zlostavljanja.

Mere lične bezbednosti:

- Koristite aplikacije za enkriptovanu komunikaciju poput Signala.
- Aktivirajte dvofaktorsku autentifikaciju (2FA).
- Izbegavajte deljenje ličnih lokacija na mreži.

Postupanje sa uznemiravanjem:

- Ne ulazite u rasprave sa trolovima; umesto toga, dokumentujte i prijavite pretnje.
- Koristite alate za blokiranje, filtriranje i AI moderaciju, kao što je Block Party.
- Potražite pravnu i institucionalnu podršku ukoliko se suočavate sa ozbiljnim pretnjama.

DODATNI MATERIJALI

BELEŠKE

DISKUSIJA

MULTIMEDIA

Video dokumentarci i dokumenti:

- „Mračna strana interneta: online uznemiravanje i rodno zasnovano nasilje“ – Kratki dokumentarac sa stvarnim pričama preživelih GBTDV-a.
- Video UN Women „Sajber nasilje nad ženama i devojkama“
- BBC-ev Simulator lažnih vesti prilagođen za proveru činjenica o GBTDV-u
- Vodič Amnesty Internationala za digitalnu bezbednost novinara
- Laaha | UNICEF Digital Impact

MODUL 5

Razumevanje medijske konstrukcije

Novi Sad School of
Journalism

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

1. UVOD U MEDIJSKU PRODUKCIJU	1
2. HAJDE DA POGLEDAMO VESTI	2
3. TRENING MODUL	3
4. ZAKLJUČCI	4

Razumevanje medijske konstrukcije

Kroz istoriju, mediji su igrali ključnu ulogu u oblikovanju društava, prenošenju znanja i uticanju na javno mnjenje. Od najranijih oblika komunikacije, kao što su usmena pripovedanja i pećinske slike, do složenih digitalnih mreža današnjice, mediji su se neprestano razvijali, prilagođavajući tehnološkim napretcima i potrebama društva.

Svako doba donelo je nove načine distribucije informacija, transformišući način na koji ljudi komuniciraju sa svetom oko sebe. U drevnim civilizacijama, mediji su uglavnom postojali u obliku usmene reči, natpisa i rukopisa, omogućavajući vladarima, verskim vođama i učenjacima da sačuvaju i prenose kulturne narative, zakone i verovanja. Sa izumom štamparske prese u 15. veku, pisano znanje postalo je široko dostupno, revolucionišući širenje ideja i doprinoseći velikim društvenim promenama poput Reformacije i Prosvetiteljstva. Štampane knjige, pamfleti i novine omogućili su širenje informacija na neviđeni nivo, podstičući pismenost i javni dijalog.

U 19. i ranom 20. veku pojavili su se masovni mediji kroz novine, fotografiju, a kasnije i radio i film. Ove nove tehnologije omogućile su bržu i neposredniju komunikaciju, dopirući do većih publika i čineći vesti, zabavu i političke poruke dostupnijim široj javnosti. Uvođenje televizije sredinom 20. veka dodatno je transformisalo konzumaciju medija, stvarajući kulturu vizuelnog pripovedanja koja je postala dominantan oblik masovne komunikacije. Televizijske vesti, politički govori i reklame počeli su da oblikuju javnu percepciju na neviđenom nivou, jačajući moć medija kao alata za informisanje i ubeđivanje.

Sa usponom interneta i digitalne komunikacije krajem 20. i početkom 21. veka, mediji su ušli u novu fazu interaktivnosti i personalizacije. Tradicionalni, centralizovani model širenja informacija, gde su novine i emitterske mreže kontrolisale tok vesti, ustupio je mesto decentralizovanim i participativnim platformama. Pojava društvenih mreža, servisa za strimovanje i algoritamski vođenog distribuiranja sadržaja duboko je promenila način na koji ljudi konzumiraju i komuniciraju sa medijima. Informacije su sada instantne, prilagođene individualnim preferencijama i dostupne u svakom trenutku, što je dovelo do novih medijskih navika koje naglašavaju brzinu, kratke formate sadržaja i konstantnu uključenost.

Ova transformacija nije samo promenila način pristupa informacijama, već je uticala i na kritičko mišljenje i način na koji ljudi percipiraju stvarnost. Kako su medijski formati prelazili od dugotrajnih, dubinskih angažmana ka brzim, vizuelno vođenim i visokointeraktivnim iskustvima, promenila se i dubina obrade informacija. Evolucija medija nastavlja da redefiniše javni diskurs, društvene dinamike, pa čak i političke strukture, jačajući svoju ulogu kao jedne od najsnažnijih sila u oblikovanju ljudske misli i ponašanja. Digitalizacija je proširila medijske kanale do te mere da su pojedinci neprestano bombardovani ogromnim brojem poruka, slika i zvukova. Ovaj preveliki priliv digitalnih stimulusa ne utiče samo na našu fiziologiju, već izaziva i naše kognitivne sposobnosti, naročito kritičko mišljenje, rezonovanje i pažnju. Kada smo suočeni sa kontinuiranim tokom informacija, naš mozak ima tendenciju da radi u stanju kognitivnog preopterećenja, što otežava duboku analizu ili refleksivno razmišljanje. Brzina i fragmentisanost digitalnog sadržaja mogu dovesti do površnog procesuiranja informacija, gde brzopleti zaključci zamenjuju pažljivo razmatranje. Vremenom, to može umanjiti našu sposobnost da detaljno proveravamo informacije, dovodimo u pitanje izvore i promišljeno procenjujemo složena pitanja – veštine koje su ključne za donošenje dobrih odluka i informisano građanstvo. Razumevanje ovih kognitivnih uticaja od suštinskog je značaja za razvoj efektivnih strategija medijske pismenosti, koje nam omogućavaju da povratimo kontrolu nad pažnjom i unapredimo kvalitet kritičkog odnosa prema medijima.

Medijska pismenost odnosi se na sposobnost kritičkog analiziranja, ocenjivanja, kreiranja i deljenja medijskog sadržaja sa svesnošću i namerom. To znači znati kako postaviti prava pitanja: Ko je kreirao ovu poruku? Zašto? Ko je ciljna publika? Koje vrednosti se promovišu? Šta je izostavljeno?

Na primer, kada naiđemo na objavu na društvenim mrežama koja tvrdi da su „naučnici konačno otkrili lek za starenje“, osoba sa medijskom pismenošću neće odmah poverovati ili podeliti senzacionalistički naslov. Umesto toga, postaće pitanja: Ko su ti naučnici? Koji je izvor informacije? Da li članak pruža dokaze ili je osmišljen da izazove emotivnu reakciju? Taj trenutak propitivanja odvaja informisanog građanina od pasivnog konzumenta medija.

Da bismo se bolje snalazili u svetu informacija, medijska pismenost se oslanja na nekoliko osnovnih ideja koje čine njen teorijski temelj:

- Medijske poruke su konstruisane – one nisu odraz stvarnosti, već njene interpretacije.
- Svaka poruka koristi specifične oblike i jezik da prenese značenje.
- Ljudi različito tumače medijski sadržaj, u zavisnosti od svog porekla i perspektive.
- Mediji imaju komercijalne i političke ciljeve.
- Sve poruke nose vrednosti i ideologije.

Medijska pismenost nam daje veštine da kritički procenjujemo i propitkujemo informacije koje konzumiramo, omogućavajući nam da prepoznamo i prevaziđemo sopstvene urođene pristrasnosti. Učeći kako se medijske poruke konstruišu, identifikujući tehnike kojima se oblikuju mišljenja i razumevajući osnovne namere kreatora sadržaja, postajemo pažljiviji potrošači. Ovaj kritički pristup pomaže nam da otkrijemo suptilne oblike pristrasnosti – bilo da se manifestuju kroz stereotipne prikaze, selektivno oblikovanje ili emotivno nabijene narative. Kao rezultat, medijska pismenost nas osnažuje da tražimo različite perspektive, osporavamo sopstvene predrasude i učestvujemo u informisanim diskusijama. Na kraju, ona podstiče uravnoteženiji pogled na svet, omogućavajući nam da donosimo odluke zasnovane na dubljem razumevanju, a ne na refleksnim, pristrasnim reakcijama.

Razumevanje medijske konstrukcije

Uvod

U ovoj sesiji istražićemo razvoj medija i ulogu koju oni igraju u društvu. Kroz vođenu diskusiju, učesnici će takođe razmotriti svoje medijske navike. Razumevanje samih medija jednako je važno kao i razumevanje načina na koji ih koristimo, naročito u današnjem složenom društvu informacija. Transformacija medija — zajedno sa kanalima kroz koje primamo poruke i promenljivim formatima komunikacije — značajno utiče na način na koji pristupamo informacijama. Ove promene oblikuju naše kritičko mišljenje, sposobnost fokusiranja i čak naša očekivanja od medija. Postavlja se ključno pitanje: da li je naš subjektivni osećaj da smo dobro informisani zaista tačan ili je to samo iluzija?

Napomena za trenera radionice: Podstaknite učesnike na otvorenu diskusiju, naglašavajući da nema pogrešnih odgovora. Svi govore iz svog iskustva, a zajedno ćemo oblikovati zaključke ove sesije.

Vreme

60 min

Materijali

Flipčart, lepljive beleške i nekoliko markera za pisanje
Pripremite materijale na flipčartovima unapred, koje će učesnici kasnije popunjavati tokom diskusije. Uvod služi kao podsetnik i pruža širi okvir za temu. Ovo će vam pomoći da se osećate sigurnije u vođenju sesije.

Razumevanje medijske konstrukcije

Pitanje

Kroz istoriju, mediji su igrali centralnu ulogu u oblikovanju društava, prenošenju znanja i uticanju na javno mnjenje. Od najranijih oblika komunikacije, kao što su usmena pripovedanja i pećinske slike, do složenih digitalnih mreža današnjice, mediji su se neprestano razvijali, prilagođavajući se tehnološkim naprecima i potrebama društva.

Hajde da pogledamo vremensku liniju i pokušamo da popunimo kako su se mediji razvijali, kako su se poruke prenosile nekada, i kako to izgleda danas.

Napomena za trenere: Prikažite učesnicima vremensku liniju koju ste prethodno nacrtali na flipčartu. Počnite od najranijih vremena i zamolite učesnike da na pravom mestu na liniji postavite različite vrste medija ili važne događaje vezane za medije.

Predlog vremenske linije: 35.000 p.n.e., 776. p.n.e., 1884, 1876, 1902, 1927, 1960, 1969, 1991, 1994, 1996, 2004, 2006, 2007, 2010, 2011

Odgovor

35.000 p.n.e. – Najranije poznate pećinske slike – Prvo vizuelno pripovedanje i simbolička komunikacija.

776 p.n.e. – Prve „zabeležene“ Olimpijske igre – Znanje se čuvalo usmenom tradicijom i pripovedanjem.

1876 – Telefon patentirao Aleksandar Grejem Bel – Osnova za audio ličnu i masovnu komunikaciju.

1902 – Prvi transatlantski radio signal (Markoni) – Početak globalne bežične komunikacije.

1927 – Prvi javni radio prenos i transatlantski TV test – Početak emitovanja uživo audio i video sadržaja.

1960 – Prvi televizijski debatni duel za predsedničke izbore u SAD – Televizija počinje da oblikuje političku percepciju.

1991 – World Wide Web postaje dostupan javnosti – Masovni pristup digitalnim informacijama počinje.

1994 – Prvi online baner oglas – Početak digitalne reklamne ekonomije.

1996 – Google počinje kao istraživački projekat – Otvara put ka modernoj pretrazi i pristupu informacijama.

2004 – Pokretanje Facebook-a

2005 – Pokretanje YouTube-a – Online deljenje video sadržaja menja kreiranje i konzumaciju sadržaja.

2006 – Pokretanje Twitter-a – Pojava mikroblogovanja i komunikacije u realnom vremenu.

2007 – Prvi iPhone se pojavljuje – Mobilni mediji postaju centralni deo svakodnevnog života.

2010 – Pokretanje Instagram-a – Uspon vizuelnih medija, influensera i mobilnog pripovedanja.

2011 – Protesti Arapskog proleća pojačani društvenim mrežama – Društvene platforme korišćene za organizaciju političkih pokreta.

2011 – Pokretanje Snapchat-a – Uvođenje efemernog sadržaja i novih trendova u vizuelnoj komunikaciji.

Razumevanje medijske konstrukcije

Odgovor

2015 – Lansiran Periscope (aplikacija za prenos uživo) – Povečava sadržaj uživo i angažman publike u realnom vremenu.

2016 – TikTok (međunarodno lansiran kao Musical.ly) – Počinje globalni uspon korisnički generisanog kratkog video sadržaja.

2017 – Instagram uvodi funkciju Stories – Preuzima format Snapchata, a priče postaju novi medijski standard.

2018 – Privatnost podataka i manipulacija algoritmima postaju tema javne debate (skandal sa Cambridge Analytica) – Ističe uticaj algoritamskih medija i korišćenja podataka na oblikovanje mišljenja.

2020 – Ogroman porast konzumacije medija zbog pandemije COVID-19 – Društvene mreže, platforme za striming i video konferencije (Zoom, TikTok, YouTube) beleže rekordni rast.

2022 – Globalno lansirana aplikacija BeReal – Odbacuje kurirani sadržaj i podstiče nefiltrirano deljenje.

2023 – Objavljen Threads od Meta – Aplikacija slična Twitteru, predstavljena kao alternativa za diskusije u realnom vremenu.

2024 – AI-generisani sadržaj postaje široko rasprostranjen – Glavne platforme počinju da integrišu generativne AI alate (poput ChatGPT-a) u pretragu i komunikaciju.

Pitanje

Nakon popunjavanja vremenske linije, pitajte učesnike kakav utisak imaju sada kada pogledaju vremensku liniju? Šta možemo reći o transformaciji medija i njenom uticaju na društvo?

Razumevanje medijske konstrukcije

Odgovor

Možemo приметiti da razvoj medija i komunikacionih kanala često prati obrasce industrijskih revolucija kroz istoriju. Međutim, za razliku od industrijskih revolucija 18. i 19. veka, više nemamo utisak da ciklus tehnološkog razvoja i evolucije ikada zaista prestaje. Formati u kojima se danas šalju i primaju medijske poruke značajno se razlikuju od kanala i poruka kojima smo bili izloženi pre samo deset godina. Ovo možemo posmatrati kao dvostranu uličicu — mediji neprestano menjaju svoj format, dok se istovremeno naše medijske navike i očekivanja razvijaju. Kao odgovor na to, mediji se ponovo prilagođavaju, oblikujući svoje formate u skladu sa trendovima publike i obrascima angažmana, stvarajući kontinuirani ciklus transformacije.

Kao što smo videli događaj iz 1960. godine (predsednička debata), a zatim pogledali sve događaje označene posle 2011, možemo zaključiti da je došlo do masovne promene i da medijska evolucija na gotovo svaki aspekt ljudskog života ima snažan i neizbežan uticaj.

Pitanje

Ako analiziramo karakteristike medija kroz vreme i podelimo ih na tradicionalne i digitalne medije, možemo uočiti i sličnosti i razlike. S obzirom na njihovu ulogu u društvu, tradicionalni i novi mediji u svojoj suštini dele tri ključne sličnosti:

1. Informacije – I tradicionalni i novi mediji služe kao izvori informacija. Omogućavaju pristup vestima, zabavi, obrazovanju i drugom sadržaju.
2. Promocija – Oba tipa medija koriste se za promociju proizvoda, usluga, političkih kampanja i drugih oblika javne komunikacije.
3. Društveni uticaj – Tradicionalni i novi mediji imaju značajan društveni uticaj. Oba mogu oblikovati javno mnjenje, podstaći diskusije i pokretati društvene promene.

Koje bi bile razlike?

Napomena za trenera – dozvolite učesnicima da diskutuju i razgovaraju o razlikama koje su već pripremljene na flipčartovima ili PPT slajdovima sa samo podebljanim karakteristikama koje ćete pronaći u narednoj „odgovor“ sesiji, a usmeno objasnite o čemu se radi u svakoj kategoriji nakon što učesnici završe sa izlaganjem svog razumevanja svake kategorije.

Razumevanje medijske konstrukcije

Koje su ključne razlike?

Format i dostupnost –

Tradicionalni mediji uključuju štampane novine, časopise, radio i televiziju, dok novi mediji obuhvataju internet, društvene mreže, blogove, podcaste i druge digitalne platforme. Novi mediji su često dostupni na više uređaja, uključujući računare, pametne telefone i tablete.

Za razliku od tradicionalnih medija, koji često zahtevaju da budete na određenom mestu da biste konzumirali sadržaj — poput gledanja televizije dok sedite udobno u fotelji — novi mediji su dostupni bilo gde, bilo da ste na pikniku, u restoranu, kod prijatelja ili čak na poslu.

Tradicionalni mediji takođe imaju ograničenja u prostoru. Novine i časopisi su ograničeni brojem stranica, dok radio i televizija imaju vremenska ograničenja — dan ima samo 24 sata, što ograničava količinu sadržaja koja može biti emitovana. Nasuprot tome, novi mediji nemaju takva ograničenja. Internet omogućava objavljivanje neograničenog sadržaja kroz različite kanale i u više formata.

Interaktivnost –

Novi mediji su često interaktivniji od tradicionalnih. Korisnici mogu komentarisati, deliti i učestvovati u kreiranju sadržaja, dok su tradicionalni mediji uglavnom pasivan oblik komunikacije.

Ova promena značajno je uticala na naše komunikacijske navike, omogućavajući pojedincima da javno izraze svoje stavove i osećaju se kao deo javnog dijaloga.

Brzina i dostupnost u realnom vremenu –

Novi mediji omogućavaju brzu razmenu informacija u realnom vremenu, dok tradicionalni mediji često imaju odlaganja u objavljivanju informacija.

Tradicionalni mediji su ograničeni prostorom i vremenom, sa unapred definisanim i strukturiranim rasporedima koji prilagođavaju njihove formate. Međutim, to ne znači da informacije nećemo dobiti na vreme — ponekad je odlaganje samo pitanje minuta ili sati.

Novi mediji, s druge strane, omogućavaju gotovo trenutne reakcije na društvene događaje. Iako to ima prednosti, postoji i rizik, jer brzina izveštavanja ponekad može dovesti do neadekvatno proverene informacije.

Brzina i dostupnost novih medija takođe su uticali na format medijskih sadržaja. Poruke su često kraće i sažete, što utiče na našu pažnju i očekivanja. Danas tražimo instant informacije, i budimo iskreni, često im posvećujemo samo nekoliko sekundi ili minuta.

Postoje i druge razlike poput:

- Troškovi i dostupnost
- Cenzura i kontrola
- Merenje i praćenje publike

Ovo nisu jedine razlike, i kako se tehnologija razvija, pojaviće se novi izazovi i prednosti. Iz ovih primera možemo videti kako formati novih medija utiču na naše medijske navike i percepciju medijskih poruka.

Iako ne možemo tačno predvideti kako će svet izgledati za 20 ili 30 godina, jedno je sigurno — promene će se nastaviti, a sa njima i mi.

Odgovor

Razumevanje medijske konstrukcije

Sve prethodno navedene karakteristike i informacije o transformaciji medija predstavljaju jedan od ključnih razloga promena u našoj percepciji kao potrošača medija. Završimo tako što ćemo razgovarati na koje načine i kako se naše navike konzumiranja razlikuju u odnosu na promene koje smo razmatrali.

Pogledajte tabelu i hajde da zajedno popunimo polja vezana za naše navike. Napomena za trenera: Pripremite tabelu unapred kao slajd u PowerPoint prezentaciji i prikažite je učesnicima.

Pitanje

Era	Primarni medijski format
Pre-20. vek	Knjige, novine, usmeno pripovedanje
20. vek (rani i srednji period)	Radio, kino, štampani časopisi
Kasni 20. vek	Televizija (kablovske vesti, zabavne emisije), VHS/CD/DVD
Rani 2000-ih	Veb sajtovi, online vesti, blogovi, YouTube
2010-2020+	Društvene mreže (Facebook, Twitter, TikTok, Instagram), platforme za strimovanje

Odgovor

Era	Primarni medijski format	Navike u korišćenju medija
Pre-20. vek	Knjige, novine, usmeno pripovedanje	Primer: Duboko čitanje, dug vremenski fokus, spora obrada informacija
20. vek (rani i srednji period)	Radio, kino, štampani časopisi	Pasivna konzumacija, planirano angažovanje (npr. radio emisije, bioskopske projekcije)
Kasni 20. vek	Televizija (kablovske vesti, zabavne emisije), VHS/CD/DVD	Pasivna ali rutinska konzumacija, multitasking uz druge kućne aktivnosti
Rani 2000-ih	Veb sajtovi, online vesti, blogovi, YouTube	Konzumacija na zahtev, povećana interaktivnost, kraći vremenski fokus
2010-2020+	Društvene mreže (Facebook, Twitter, TikTok, Instagram), platforme za strimovanje	Visoko fragmentirana konzumacija, instant zadovoljenje, kultura skrolovanja, preferencija ka kratkom i vizuelno privlačnom sadržaju

Razumevanje medijske konstrukcije

Odgovor

Napomena za trenera - Dozvolite učesnicima da na osnovu svega što je prethodno diskutovano navedu karakteristike naših medijskih navika. Zaključite sledećom izjavom: Ova tabela je „otvorena“ jer se promene neće zaustaviti, a sa promenama dolazi i naša percepcija. Bez obzira na to koliko postanemo digitalno pismeni i koliko više znamo o funkcionisanju medija nego pre, recimo, deset godina, često se javljaju novi oblici medija u takvom ritmu da nam je teško da im pariramo. Kao rezultat toga, često prihvatamo nečije lično mišljenje kao informaciju. Vremenom se primećuje trend da ljudi sve češće čitaju komentare drugih na objavama na društvenim mrežama i na osnovu njih formiraju svoje stavove, umesto da dublje ulaze u sam „tekst“ medija i postavljaju osnovna pitanja medijske pismenosti – Ko je autor ovog teksta? Da li tekst sadrži činjenice i izvore? Da li je medijska objava objektivna ili nas subjektivno ubeđuje u određeni stav? Mogu li proveriti tvrdnje iznete u medijskom tekstu?

SAŽETAK

Razumevanje medijske konstrukcije

PREGLED

Evolucija medija, od drevnih usmenih tradicija i pećinskih slika do savremenih složenih digitalnih mreža, neprestano menja način na koji društva komuniciraju, razmišljaju i formiraju stavove. U digitalnom dobu, ogroman obim i brzina medijskih poruka dovode do kognitivnog preopterećenja, što otežava našu sposobnost kritičke analize i refleksije o informacijama koje konzumiramo. Ovaj preveliki priliv često izaziva površnu obradu i brzoplete zaključke, zbog čega je neophodno razvijati veštine medijske pismenosti. Medijska pismenost osnažuje pojedince da preispituju način konstrukcije poruka, razumeju skrivene namere i pristrasnosti, i učestvuju u promišljenom i informisanom dijalogu.

ZAKLJUČAK 1 – RAZUMEVANJE EVOLUCIJE MEDIJA

- Prepoznati razvoj od usmenih tradicija i štampanih tekstova do digitalnih i društvenih medija.
- Razumeti kako je svaka medijska era transformisala širenje i konzumaciju informacija.

ZAKLJUČAK 2 – KOGNITIVNI UTICAJ DIGITALNOG PREOPTEREĆENJA

- Razumeti izazove za kritičko razmišljanje, rezonovanje i održavanje pažnje u digitalnom dobu.
- Prepoznati fiziološke i kognitivne efekte brzog i fragmentisanog konzumiranja medija.

ZAKLJUČAK 3 – ULOGA MEDIJSKE PISMENOSTI

- Razumeti zašto je važno naučiti kritički analizirati i procenjivati medijske poruke, propitujući njihove izvore, namere i skrivene pristrasnosti.

DODATNI MATERIJALI

BELEŠKE

- Ne zaboravite da omogućite učesnicima da izraze različita mišljenja i zapažanja.
- Komentarišite fenomen uticaja medija na društvo iz različitih perspektiva.
- Temeljite diskusiju na raznovrsnim iskustvima učesnika.

Naglasite da je svako mišljenje i zapažanje važno za proces učenja

DISKUSIJA

Pokušajte da razmislite o tome kako tako brza razmena informacija, podstaknuta tehnološkim napretkom, može uticati na budući razvoj društva. Podstaknite učesnike da se ne fokusiraju samo na negativne aspekte, već i da razmotre potencijalne pozitivne strane predstojećih promena.

MULTIMEDIA

Knjige:

- On the Evolution of Media: Understanding Media Change, Carlos A. Scolari
- Media Control, Noam Čomski
- Understanding Media and How They Work, Renee Hobbs
- https://mediaeducationlab.com/sites/default/files/Hobbs%252520What%252520Society%252520Needs%252520PDF_0.pdf

MODUL 6

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Novi Sad School of
Journalism

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

Co-funded by
the European Union

PREGLED

- UVOD
 - HAJDE DA POGLEDAMO VESTI
 - TRENING MODUL
 - ZAKLJUČCI
-

MEDEA

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

U eri preplavljenosti medijskim sadržajem, naša sposobnost da kritički procenjujemo informacije često je pod uticajem kognitivnih iskrivljenja – sistematskih obrazaca odstupanja od racionalnosti u prosuđivanju. Ova iskrivljenja oblikuju način na koji tumačimo medijske poruke, obrađujemo informacije i formiramo mišljenja. Konzumenti medija nisu neutralni posmatrači; njihove percepcije su filtrirane kroz pristrasnosti, emocije i prethodna uverenja.

Kognitivne pristrasnosti u tumačenju medija

Pristrasnost potvrđivanja – Jedno od najčešćih iskrivljenja, pristrasnost potvrđivanja nas navodi da tražimo i favorizujemo informacije koje se slažu sa našim postojećim uverenjima, dok odbacujemo kontradiktorne dokaze. Na primer, osobe sa jakim političkim stavovima mogu preferirati izvore vesti koji podržavaju njihov pogled na svet, čime dodatno jačaju svoje stavove umesto da ih preispituju.

Drugi primer, koji može delovati manje ozbiljno nego politička tema, jeste kada neko voli kafu – takva osoba će verovatnije čitati, prihvatati i verovati informacijama i medijskom sadržaju koji ističu zdravstvene prednosti kafe, dok će lako odbacivati izvore koji govore o negativnim efektima.

Heuristika dostupnosti – Ova pristrasnost navodi nas da precenjujemo značaj informacija koje su lako dostupne ili često izveštavane. Na primer, senzacionalističke vesti o nasilnim zločinima mogu stvoriti percepciju da broj zločina raste, čak i ako statistički podaci to ne potvrđuju.

Preplavljujući tok informacija i konstantno ponavljanje određene teme u brojnim medijskim izvorima može značajno oblikovati našu emocionalnu percepciju te teme, čineći je podrazumevano „verodostojnijom“. Emocionalna reakcija koju razvijamo na osnovu medijskog sadržaja može u velikoj meri uticati na našu sposobnost kritičkog razmišljanja.

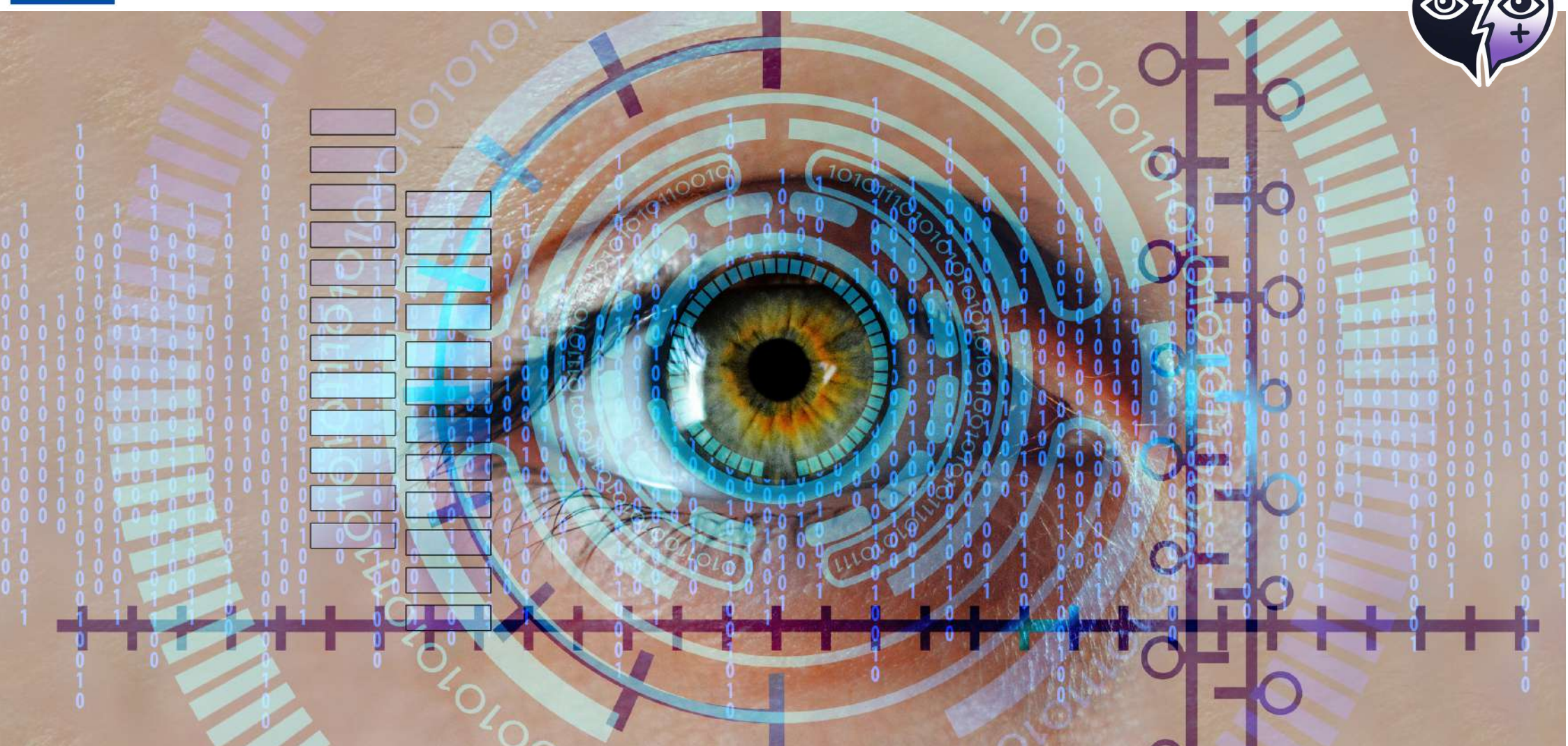
Efekat uokviravanja – Način na koji su informacije predstavljene značajno utiče na njihovo tumačenje. Ista vest može izazvati različite reakcije u zavisnosti od toga da li je predstavljena pozitivno ili negativno. Na primer, izveštaj koji navodi da je „90% pacijenata preživelo tretman“ biće percipiran povoljnije nego onaj koji kaže da je „10% pacijenata umrlo“.

Pristrasnost prema negativnosti – Ljudski mozak je „podešen“ da obraća veću pažnju na negativne informacije nego na pozitivne vesti. Ova tendencija navodi medije da daju prednost šokantnom ili izazivajućem strah sadržaju, jer on privlači veću pažnju i angažman, dodatno iskrivljujući našu percepciju stvarnosti.

Kognitivna iskrivljenja se često preklapaju u praksi, i umesto da ih etiketiramo, važnije je prepoznati osnovne mehanizme koji oblikuju naš način percepcije medijskih poruka. Ove mentalne prečice utiču na naše tumačenje informacija, ponekad vodeći do pristrasnog razmišljanja ili pogrešnih zaključaka.

Česta zablude je da viši nivo obrazovanja ili inteligencije štiti od kognitivnih iskrivljenja. U stvarnosti, ovi obrasci razmišljanja utiču na sve, bez obzira na nivo znanja ili stručnosti. Oni proizilaze iz duboko ukorenjenih psiholoških tendencija i jačaju se ličnim iskustvima, emocijama i društvenim uticajima.

Algoritmi

U digitalnom dobu, medijska pismenost više nije samo razumevanje načina na koji novine, televizija ili web sajtovi komuniciraju. Danas medijska pismenost mora uključiti i razumevanje nevidljivih sistema koji utiču na to kakav sadržaj vidimo, kada ga vidimo i kako s njim komuniciramo. Ti sistemi su poznati kao algoritmi.

Algoritam je u suštini skup instrukcija koje digitalne platforme koriste za sortiranje, rangiranje i preporučivanje sadržaja. Na društvenim mrežama, video platformama, pretraživačima i servisima za strimovanje, algoritmi odlučuju šta će se pojaviti na vašem feedu ili početnoj strani. Dizajnirani su da personalizuju sadržaj na osnovu vašeg ponašanja – šta volite, gledate, komentarišete ili pretražujete. Što više vremena provodite na nekoj platformi, algoritam ima više podataka da dodatno prilagodi vaše iskustvo.

Iako ova personalizacija može učiniti da naše online iskustvo deluje relevantno i praktično, ona takođe stvara filter mehure – zatvorena okruženja u kojima smo uglavnom izloženi sadržaju koji potvrđuje naša postojeća gledišta, sklonosti i emocionalne reakcije. To ograničava našu izloženost različitim perspektivama i može iskriviti naše razumevanje sveta. Algoritmi društvenih mreža su dizajnirani da daju prioritet angažovanju, što znači da imaju tendenciju da pojačavaju sadržaj koji izaziva jake reakcije – posebno negativne. Studije su pokazale da objave koje izazivaju bes, kontroverze ili strah često dobijaju više interakcija, poput komentara i deljenja, nego neutralne ili pozitivne objave. Kao rezultat, ove objave se dodatno guraju u feed korisnika, stvarajući ciklus u kome se sadržaji koji dele i alarmiraju šire brže od konstruktivnih ili pozitivnih poruka.

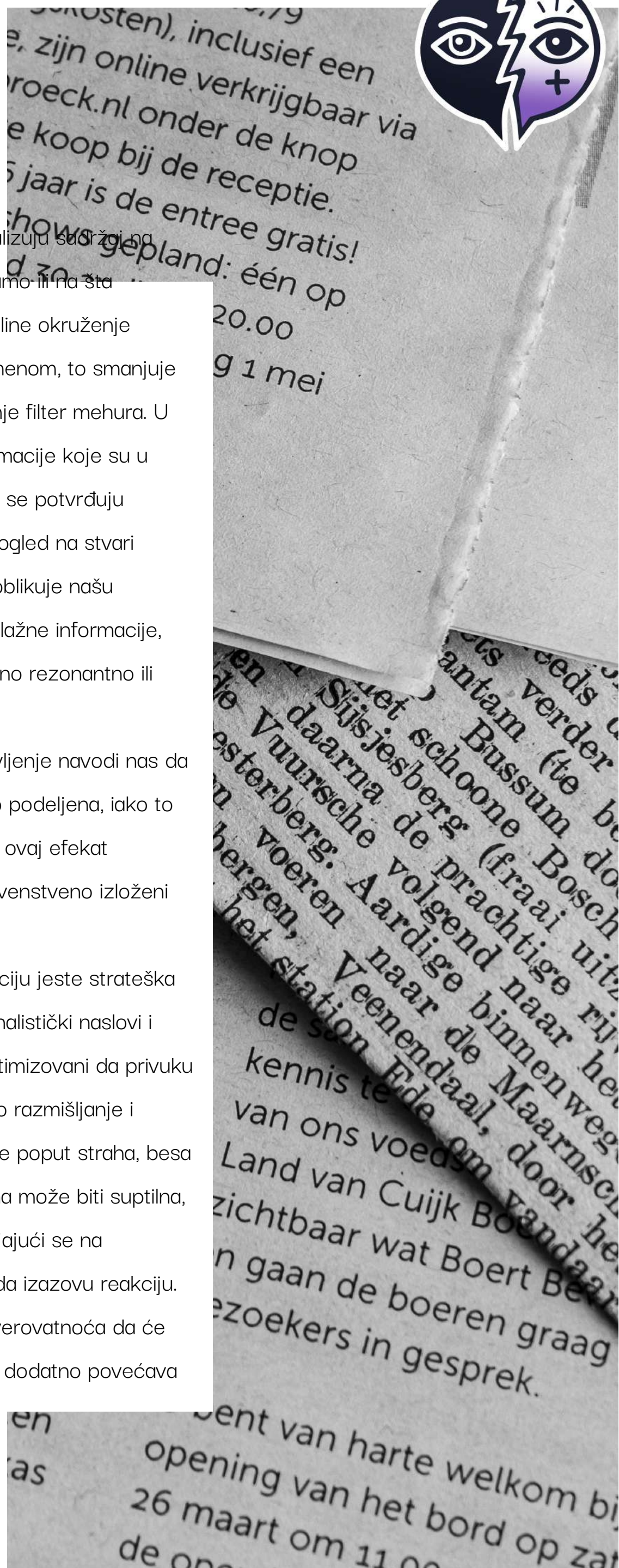
Co-funded by
the European Union

Pored pojačavanja negativnosti, algoritmi personalizuju sadržaj na osnovu ponašanja korisnika – šta klikćemo, gledamo ili na šta reagujemo – postepeno stvarajući ograničeno online okruženje prilagođeno našim sklonostima i uverenjima. Vremenom, to smanjuje izloženost različitim stavovima i podstiče formiranje filter mehura. U okviru tih mehura, ponovo nam se prikazuju informacije koje su u skladu sa onim sa čim smo se već susretali, čime se potvrđuju postojeća mišljenja i pojačava osećaj da je naš pogled na stvari najzastupljeniji ili najvalidniji. Ova personalizacija oblikuje našu percepciju stvarnosti, ne predstavljajući direktno lažne informacije, već selektivno ističući ono što je poznato, emotivno rezonantno ili privlačno pažnji.

Efekat lažnog konsenzusa – Ovo kognitivno iskrivljenje navodi nas da verujemo kako su naša mišljenja i uverenja široko podeljena, iako to nije tačno. Algoritmi društvenih mreža pojačavaju ovaj efekat stvaranjem odjeka (echo chambers), gde smo prvenstveno izloženi stavovima koji potvrđuju naše sopstvene.

Još jedan važan aspekt uticaja medija na percepciju jeste strateška upotreba emotivno nabijenog sadržaja. Senzacionalistički naslovi i emotivno vođeni narativi nisu slučajni – oni su optimizovani da privuku pažnju. Ovaj tip sadržaja često zaobilazi analitičko razmišljanje i umesto toga aktivira instinktivne emotivne reakcije poput straha, besa ili uzbuđenja. Emocionalna manipulacija u medijima može biti suptilna, utkana u izbor reči ili ton, ili pak očiglednija, oslanjajući se na preuveličane ili obmanjujuće naslove dizajnirane da izazovu reakciju. Što je intenzivnija emocionalna reakcija, veća je verovatnoća da će korisnici kliknuti, podeliti ili komentarisati, čime se dodatno povećava vidljivost i percipirana važnost sadržaja.

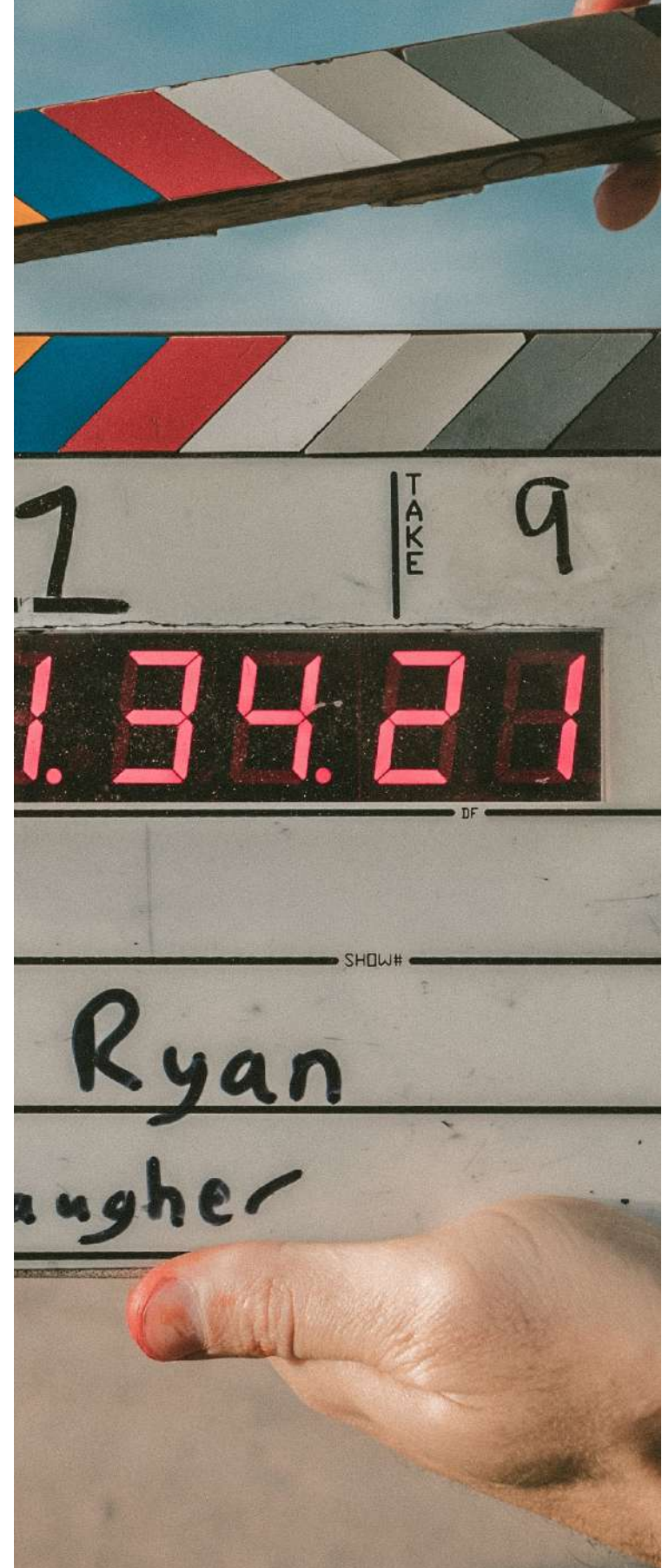

Co-funded by
the European Union

Naslovi koji koriste klikbejt predstavljaju čest primer ovakvih tehnika. Oni se oslanjaju na nejasne ili dramatične izraze koji uskraćuju ključne informacije kako bi izazvali radoznalost i povećali broj klikova. Ovi naslovi često iskrivljuju stvarni sadržaj ili vode ka člancima lošeg kvaliteta, ali su efikasni u privlačenju inicijalne pažnje. Ponavljana izloženost takvim formatima navikava korisnike da reaguju pre nego što promišljaju, postepeno slabeći kritički odnos prema sadržaju. Ovaj model interakcije ugrađen je u ekonomsku logiku digitalnih medija, gde se pažnja tretira kao dragocena roba.

Rodna pristrasnost u medijima opstaje kako u tradicionalnim tako i u digitalnim kanalima, često se ispoljavajući kroz iskrivljene prikaze koji jačaju zastarele stereotipe i ograničene predstave o rodnom ulogu. Na primer, u tradicionalnim medijima žene su istorijski bile nedovoljno zastupljene kao autoritativni izvori ili stručnjaci, a kada se pojave, često su ograničene na teme poput životnog stila ili ljudskih priča, a ne na ozbiljne vesti. U oglašavanju, žene su često prikazivane kao dekorativne ili pasivne figure, dok su muškarci prikazivani kao odlučni i dominantni, što dodatno učvršćuje rigidne predstave o ženstvenosti i muškarcima. Ipak, tokom vremena došlo je do postepenih promena u prikazu žena. Savremeni mediji sve češće prikazuju raznovrsne prikaze, uključujući žene na rukovodećim pozicijama, u preduzetništvu i kao glasove u političkim i naučnim oblastima.

Co-funded by
the European Union

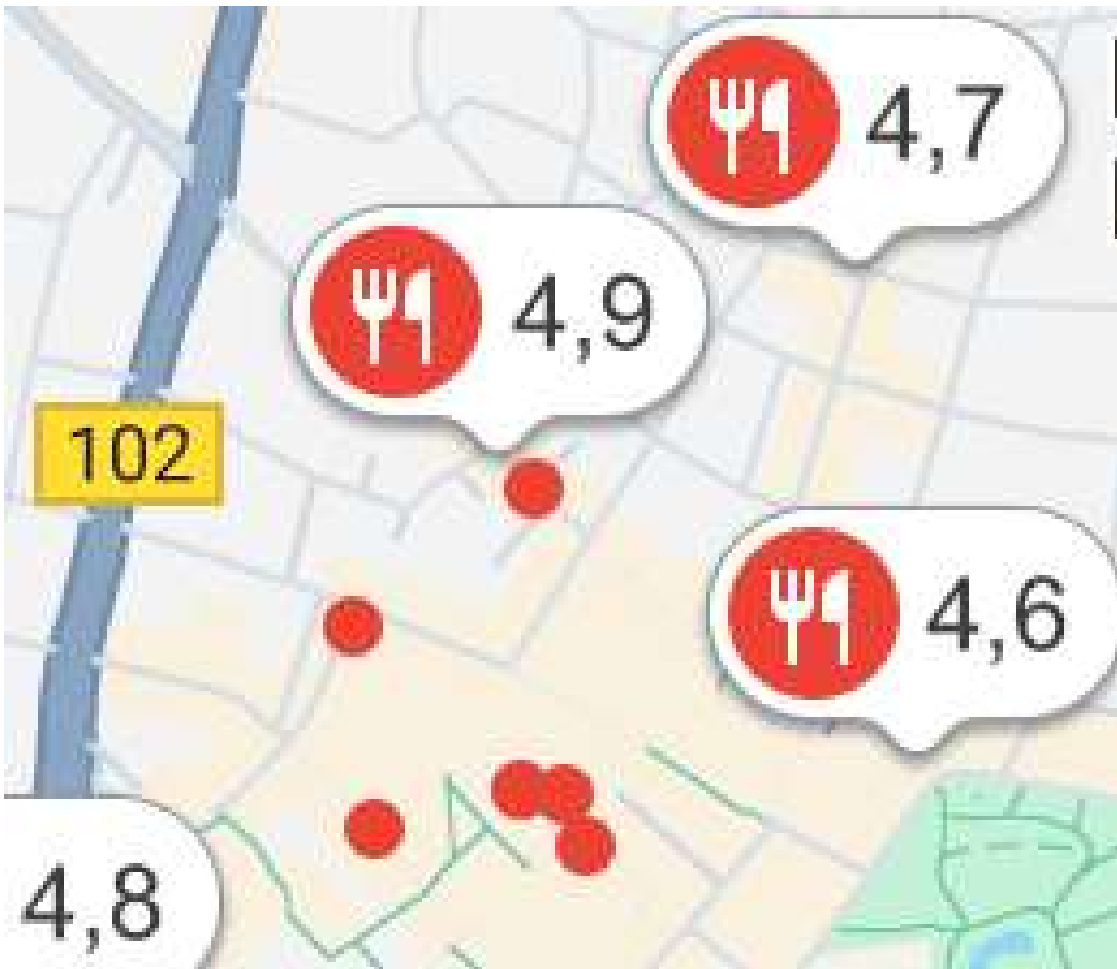

Digitalni mediji i društvene platforme ubrzali su ovu promenu, omogućavajući širi spektar narativa i pojavu feminističkih influensera koji izazivaju stereotipe. Uprkos ovim pozitivnim trendovima, ostaci prošlih iskrivljenja i dalje utiču na naše razumevanje uloga žena u društvu. Uporne stereotipije mogu suptilno oblikovati javno mnjenje, utičući na to kako vrednujemo doprinos i vođstvo žena. Razvijajući prikaz žena u medijima ne samo da odražava promene u društvenim normama, već igra ključnu ulogu u oblikovanju percepcija – promovišući inkluzivniji pogled na rodne uloge dok istovremeno osporava duboko usađene predrasude koje i dalje utiču na naše kolektivno razumevanje uloge žena u današnjem društvu.

Medijska pismenost nije samo konzumiranje informacija, već i prepoznavanje iskrivljenja koja oblikuju naše percepcije. Razumevanje ovih pristrasnosti pomaže nam da pristupamo izvorima vesti sa kritičnijim i analitičkim stavom, da propitujemo kako su informacije predstavljene i da li prikazuju kompletnu sliku, da diversifikujemo našu medijsku konzumaciju kako bismo izbegli upadanje u odjeke (echo chambers), i da prepoznamo kada nam emocionalne reakcije mogu zamagliti prosuđivanje. Kako se formati medija razvijaju, a informacije postaju fragmentisanije i brže, rizik da kognitivna iskrivljenja utiču na naše razumevanje raste. Svesni ovih pristrasnosti, možemo promišljenije pristupati medijima, negujući informisaniju i uravnoteženiju perspektivu.

POGLEDAJMO PRIMERE

Hajde da razgovaramo o recenzijama kao fenomenu
i kako im pristupamo

How do you write a review on cosmetic products?

What website reviews skin care products?

Which brand of cosmetics is best?

Is cosmetics a consumer good?

Which is the No 1 beauty brand in world?

What are the top 10 cosmetic companies?

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Uvod

U današnjoj digitalnoj eri, medijska pismenost je od ključnog značaja jer se suočavamo sa preplavljujućim tokovima sadržaja. Kognitivna iskrivljenja kao što su pristrasnost potvrđivanja i efekat uokviravanja, zajedno sa algoritamski kreiranim filter mehurićima, oblikuju naše percepcije tako što potvrđuju postojeća uverenja i ograničavaju raznolikost stavova. Pored toga, promenljivi prikazi u medijima — koji se kreću od zastarelih rodni stereotipa ka raznovrsnijim predstavama — pokazuju kako mediji utiču na naše razumevanje društvenih uloga. Savladavanjem medijske pismenosti osnažujemo se da kritički procenjujemo informacije koje konzumiramo i promišljeno učestvujemo u digitalnom svetu.

Vreme	90 minuta
-------	-----------

Materijali	PPT, flipčart, samolepljive ceduljice
------------	---------------------------------------

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje

Da li ste se ikada susreli sa ovim?

Da li ste ikada izabrali kozmetički proizvod samo zato što je na nekom sajtu imao bolje ocene od drugih?

Ili ste se osetili inspirisano da posetite neku destinaciju nakon čitanja bloga, oblikujući svoje iskustvo na osnovu načina na koji je opisano?

Napomena za trenera:

Podstaknite diskusiju među učesnicima koristeći ova pitanja. Zamolite ih da podele svoja iskustva i ohrabrite ih da navedu druge primere gde su приметили sličan obrazac. Ako niko nije kupio kozmetički proizvod na osnovu recenzija, pitajte da li su kupili nešto drugo ili pretpostavili da je neki proizvod dobar samo na osnovu ocena koje su videli na sajtu.

Odgovor

Većina nas se našla u situaciji da donosi sudove zasnovane na ovim faktorima, iako smo svesni da online recenzije mogu biti potpuno nerealne ili namerno manipulisane.

Slično je i sa putnim blogovima — čak i kada prepoznamo da oni odražavaju nečije lično mišljenje i iskustvo, način na koji je destinacija predstavljena — njena privlačnost, pripovedanje ili jednostavno činjenica da smo već razmatrali putovanje tamo — čine da lakše prihvatimo tu perspektivu i oblikujemo svoja očekivanja u skladu sa njom.

Kao što je već pomenuto, kognitivna iskrivljenja se često preklapaju, a postoji mnogo razloga zbog kojih ponekad zanemarujemo činjenicu da ono što čitamo ili vidimo nije nužno objektivna istina. Vizuelni elementi kao što su tonovi boja, zvuk i celokupan stil medijske poruke mogu uticati na to koliko joj verujemo, u zavisnosti od naših postojećih sklonosti i pristrasnosti.

Naravno, to ne znači da su online recenzije uvek obmanjujuće ili da proizvod sa visokim ocenama nije zaista najbolja opcija. Isto važi i za putne destinacije — možda je mesto zaista onoliko divno koliko je opisano u blogu. Ključ je da ostanemo svesni ovih psiholoških mehanizama i da uvek napravimo korak unazad, preispitamo svoja opažanja i sagledamo stvari iz različitih uglova pre nego što u potpunosti prihvatimo neko uverenje ili smatramo medijsku poruku istinom.

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje

Kada razmatramo kognitivna iskrivljenja koja često oblikuju uverenja koja usvajamo iz medija, hajde da razgovaramo o tome kako se ona prepliću sa našim sopstvenim navikama konzumiranja medija, oslanjajući se na uvide koje smo stekli u prethodnom modulu.

Odgovor

Zbog brzine kojom se informacije šire i sve kraćih formata medijskog sadržaja, lako možemo pasti u ulogu pasivnih potrošača — iako nam tehnološki alati jasno pružaju priliku da aktivno učestvujemo u javnom diskursu. Često površno preletimo kroz sadržaj bez provere izvora, što nas čini ranjivijima na kognitivna iskrivljenja. Pri tome, skloni smo da prihvatimo, bez dublje analize, ono što jednostavno potvrđuje naša prethodna uverenja.

Pitanje

Uputite učesnike da izdvoje 5 minuta za pregled svog početnog feeda na društvenoj mreži koju često koriste — bilo da je to Instagram, TikTok, Facebook, YouTube ili Twitter/X. Zamolite ih da zabeleže:

- Koje vrste sadržaja se najčešće pojavljuju (vesti, video snimci, mišljenja, oglasi)?
- Da li sadržaj dolazi iz različitih izvora ili se vrti oko istih tema i stavova?
- Da li primećuju objave koje izazivaju jake emotivne reakcije, potvrđuju njihova sopstvena mišljenja ili ih podstiču da podele sadržaj.

Zatim, zamolite učesnike da podele svoja zapažanja sa grupom.

Odgovor

Algoritmi nisu neutralni — oni odražavaju i pojačavaju naše prethodne izbore i navike. Iako naš digitalni prostor može delovati personalizovano i relevantno, često je ograničen i ideološki homogen. To stvara iluziju da „svi razmišljaju kao ja“, što značajno utiče na naše donošenje odluka, svetonazore i stavove prema različitostima. Razumevanje načina na koji algoritmi funkcionišu i oblikuju našu perspektivu ključno je za razvoj medijske pismenosti. Rušenje filter mehura počinje s namernim traženjem raznovrsnog sadržaja, proverom alternativnih izvora i aktivnim istraživanjem različitih stavova.

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje

Kako možemo aktivno izaći iz naše algoritamske mehure i pristupiti široj lepezi informacija i različitih perspektiva?

Odgovor

Da bismo se oslobodili algoritamski kreiranih filter mehura, važno je namerno diverzifikovati svoju digitalnu konzumaciju. To se može postići praćenjem izvora vesti i profila na društvenim mrežama sa različitim stavovima, povremenim brisanjem istorije pretraživanja ili podešavanjem opcija preporuka, kao i korišćenjem platformi za prikupljanje vesti koje nisu pristrasne. Tražeći alternativne izvore i uključujući se u sadržaje koji izazivaju naša postojeća uverenja, možemo razviti uravnoteženije i sveobuhvatnije razumevanje sveta.

Pitanje

Klikbejt naslovi su emotivni okidači koji prevazilaze činjenice. Zamolite učesnike da razmisle koliko često klikću na članke bez da pročitaju ceo tekst ili provere izvor. Kako ih ti naslovi čine da se osećaju? Da li primećuju neki obrazac u tipu sadržaja koji ih privlači? Zamolite učesnike da navedu emocije koje im klikbejt naslovi izazivaju.

Odgovor

Klikbejt koristi emotivnu manipulaciju da brzo privuče pažnju. Često uskraćuje ključne činjenice i preuveličava sadržaj. Emocionalna reakcija koju izaziva — strah, bes, šok — čini da češće kliknemo i delimo sadržaj bez prethodne provere. Ovo podriva kritičko razmišljanje i širi dezinformacije. Čak i kada sam članak sadrži tačne informacije, naslov oblikuje naša očekivanja i utiče na način na koji tumačimo sadržaj. To može dovesti do nesporazuma, ojačati predrasude ili učiniti da se izvorni problem čini ekstremnijim ili trivijalnijim nego što zaista jeste.

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje

Zamolite učesnike da na osnovu „klikbejt“ naslova kreiraju tačan, činjenicama zasnovan naslov, kao i da pokušaju da identifikuju koju emociju klikbejt izaziva. Nemojte naglašavati da postoje „tačni“ odgovori — cilj je samo da se pogađa i podstakne razmišljanje.

Naslov koji izaziva klik (Clickbait)	Činjenicni naslov	Izazvana emocija
„Ova svakodnevna hrana ti tiho ubija — prestani odmah da je jedeš!“		
„Uzeo je fotografiju svog psa. Ono što je video mu je otvorilo usta!“		
„Neće da znaš ovaj jednostavni trik za uštedu novca!“		
„Ušla je u sobu — i ono što se desilo slomilo je srca svih.“		
„Lekari MRZE ovu ženu jer otkriva lek koji Velika farmaceutska industrija krije!“		

Odgovor

Naslov koji izaziva klik (Clickbait)	Činjenicni naslov	Izazvana emocija
„Ova svakodnevna hrana ti tiho ubija — prestani odmah da je jedeš!“	„Studija sugerise da prekomerna konzumacija mesa može povećati zdravstvene rizike.“	Strah
„Uzeo je fotografiju svog psa. Ono što je video mu je otvorilo usta!“	„Vlasnik psa otkriva neočekivanu životinju u pozadini fotografije.“	Šok/radoznalost
„Neće da znaš ovaj jednostavni trik za uštedu novca!“	„Potrošači prijavljuju pozitivne rezultate korišćenjem aplikacija za planiranje budžeta.“	Bes
„Ušla je u sobu — i ono što se desilo slomilo je srca svih.“	„Lokalni učenik iznenadio nastavnika emocionalnim govorom zahvalnosti.“	Tuga/saučešće
„Lekari MRZE ovu ženu jer otkriva lek koji Velika farmaceutska industrija krije!“	„Viralni video promovise neproveren lek koji nije podržan naučnim istraživanjima.“	Bes/neverica

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje Kako medijski prikazi, naročito u reklamama, jačaju stereotipe o ženama i kakav uticaj ti stereotipi imaju na naše shvatanje uloga žena? Možete li smisliti neki primer koji bi mogao da pokrene diskusiju na ovu temu?

Odgovor Mediji često prikazuju žene kroz uske stereotipe — ističući njihovu lepotu, pasivnost ili uloge negovateljica — čime ograničavaju percepciju njihovih sposobnosti i doprinosa. Na primer, mnoge reklame za parfeme prikazuju žene kao nežne i privlačne objekte čija se glavna vrednost zasniva na izgledu, a ne kao višedimenzionalne osobe sa raznovrsnim veštinama i ambicijama. Ovakav prikaz učvršćuje površne standarde lepote i može oblikovati društvena očekivanja o ulogama žena. U okviru diskusije razmotrite da li ovakve stereotipne predstave ograničavaju identitet žena i razgovarajte o mogućim načinima za promovisanje osnažujućih i inkluzivnijih prikaza.

Pitanje Kako stereotipni prikazi žena u medijima doprinose rodno zasnovanom nasilju u digitalnim prostorima, i na koje načine ti narativi olakšavaju online uznemiravanje i zlostavljanje? Možete li navesti primer koji ilustruje ovu povezanost i podstiče dalju diskusiju?

Odgovor Stereotipni prikazi koji žene objektivizuju i dehumanizuju mogu normalizovati stavove koji čine digitalno nasilje prihvatljivijim. Kada mediji uporno prikazuju žene kao pasivne, previše emotivne ili uglavnom vrednovane po izgledu, to učvršćuje štetna uverenja da su žene manje sposobne ili manje zaslužuju poštovanje. Takva normalizacija može dovesti do okruženja u kome se digitalno uznemiravanje, govor mržnje i drugi oblici rodno zasnovanog nasilja tolerišu. Na primer, na platformama društvenih mreža, žene koje dovode u pitanje ove stereotipe mogu biti meta ciljanih napada ili ćutanja, jer napadači koriste ove prethodno stvorene narative da opravdaju svoje štetno ponašanje. Ovakve dinamike naglašavaju hitnu potrebu za kritičkom procenom medijskih prikaza, jer transformacija ovih narativa može doprineti smanjenju digitalnog rodno zasnovanog nasilja.

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

Pitanje

Kako primer veštačke inteligencije „Midjourney“, koja na zahtev za ilustracijom devojke generiše samo verzije koje prikazuju bele devojke, ističe etičke probleme u AI, i šta to otkriva o duboko ukorenjenoj prirodi stereotipa? Kako bismo trebali pristupiti ovom izazovu u našim diskusijama?

Odgovor

Ovaj primer ilustruje kako AI sistemi mogu da perpetuiraju postojeće društvene pristrasnosti jer su trenirani na podacima koji odražavaju istorijske i kulturne stereotipe. Kada Midjourney generiše samo slike belih devojaka, to pokazuje koliko su ti stereotipi duboko usađeni, čak i u naprednim tehnologijama. To demonstrira da bez pažljivog nadzora i raznovrsnih trening podataka, AI može učvrstiti uske i isključive prikaze. Da bismo odgovorili na ovaj izazov, moramo kritički procenjivati skupove podataka i algoritme koji se koriste u AI, zagovarati inkluzivnije modele i stalno preispitivati etičke implikacije automatizovanog kreiranja sadržaja.

SAŽETAK

Konzumacija medija i njen uticaj na percepciju

PREGLED

U digitalnoj eri, naša percepcija oblikovana je kognitivnim iskrivljenjima i algoritmima koji stvaraju filter mehure, pojačavajući naša prethodna uverenja. Medijske poruke i stereotipni prikazi – poput onih u rodnoj reprezentaciji – dodatno utiču na način na koji tumačimo stvarnost. Razvijanje medijske pismenosti ključno je za kritičku procenu ovih uticaja i širenje naših perspektiva.

ZAKLJUČAK 1 – KOGNITIVNE IDISTORZIJE

- Preferiramo informacije koje se slažu sa našim postojećim uverenjima.
- Način na koji je informacija predstavljena menja našu interpretaciju.

ZAKLJUČAK 2 – ALGORITMI I FILTER MEHURIĆI

- Sadržaj se prilagođava na osnovu našeg ponašanja na internetu.
- Često nam se prikazuju slični stavovi, ograničavajući raznolikost.
- Platforme prioritet daju sadržajima koji angažuju, često emotivno nabijenim.

ZAKLJUČAK 3 – STEREOTIPNI PRIKAZI U MEDIJIMA

- Žene se često prikazuju u uskim, zastarelim ulogama.
- Ponavljani prikazi oblikuju društvena očekivanja i samopercepciju.

ZAKLJUČAK 4 – ZNAČAJ MEDIJSKE PISMENOSTI

- Procenjujte izvore i preispitujte kako je informacija predstavljena.
- Prepoznajte kognitivna iskrivljenja i uticaje algoritama.

ADDITIONAL MATERIALS

BELEŠKE

- Podstaknite učesnike da otvoreno pričaju o primerima svojih sopstvenih kognitivnih iskrivljenja.
- Podsetite ih još jednom da svi imamo neki oblik kognitivnih iskrivljenja i pristrasnosti.
- Podsetite ih da naizgled bezazleni stereotipi ponekad mogu dovesti do diskriminacije, a na kraju i do nasilja ili ugrožavanja određenih grupa.

DISKUSIJA

Razgovarajte sa učesnicima o drugim formatima poput filma i književnosti, i istražite kako oni doživljavaju ulogu žena i ženskih likova, kako su se te uloge menjale kroz vreme, kao i na koji način digitalni mediji utiču na ove prikaze.

MULTIMEDIA

Always company campaign:
<https://www.youtube.com/watch?v=joRjb5WOmbM>

New York Magazine:
<https://www.youtube.com/watch?v=aTvGSstKd5Y>

Co-funded by
the European Union

MEDEA

RAZVIJANJE MEDIJSKE PISMENOSTI ZA RAZOTKRIVANJE RODNO ZASNOVANE MANIPULACIJE U MEDIJIMA I LAŽNIH VESTI

Ako ste vi ili neko koga
poznajete bio/la žrtva
rodno zasnovanog nasilja
olakšanog tehnologijom,
znajte da možete
potražiti pomoć i
prijaviti to:

- AUTONOMNI
ŽENSKI CENTAR

Niste sami!

PROJECT N. 2024-1-LV01-KA210-ADU-000243248

ZONTA
CLUB OF
JELGAVA

NOVOSADSKA
NOVINARSKA
ŠKOLA

